

**Управління Верховного комісара
Організації Об'єднаних Націй
з прав людини**

**Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні
16 вересня 2014 р.**

**Цей текст представлений виключно для ознайомлення.
Це НЕОФІЦІЙНИЙ переклад оригінального документу,
написаного англійською мовою.**

ЗМІСТ

I. РЕЗЮМЕ.....	3
II. ПРАВА НА ЖИТТЯ, СВОБОДУ, БЕЗПЕКУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ.....	7
A. Людські жертви.....	8
B. Позасудові, самочинні та довільні страти.....	9
C. Зникнення, довільне або незаконне затримання чи викрадення осіб.....	10
III. СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ ТА МИРНИХ ЗІБРАНЬ.....	12
A. Свобода слова.....	12
B. Свобода мирних зібрань.....	15
IV. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	16
A. Розслідування порушень прав людини, що були вчинені на сході України.....	16
B. Розслідування порушень прав людини, пов'язаних із насиллям в Одесі 2 травня.....	17
C. Розслідування порушень прав людини, скоєних на Майдані.....	19
D. Здійснення правосуддя.....	20
V. ЗМІНИ В ЗАКОНОДАВСТВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ РЕФОРМИ.....	20
A. Законодавчі зміни.....	20
B. Реформа судочинства та урядування.....	23
VI. ПОЛІТИЧНІ ПРАВА.....	24
VII. ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПРАВА.....	25
A. Право на достатній рівень життя (у тому числі на харчування, одяг і житло).....	25
B. Право на працю.....	26
C. Соціальні права.....	27
D. Право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я.....	27
E. Право на освіту.....	28
VIII. ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ (ВПО).....	29
IX. ПРАВА ЖІНОК.....	31
X. ПРАВА ЛЮДИНИ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ.....	32
A. Верховенство права.....	33
B. Свобода мирних зібрань, вираження поглядів, релігії та пересування.....	34
C. Права корінних народів.....	35
D. Економічні та соціальні права.....	36
E. Становище ВПО та інших вразливих груп.....	36
XI. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	37

I. РЕЗЮМЕ

1. Це шоста щомісячна доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні. Інформація, викладена у ній, ґрунтується на результатах роботи Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ). Наведена у доповіді інформація стосується періоду з 18 серпня до 16 вересня 2014 р.

2. Станом на 18 серпня Уряд України відновив контроль над окремими територіями Донецької та Луганської областей, які раніше були захоплені озброєними групами, та почав відновлювати правопорядок. На початку серпня жителі відповідних населених пунктів, які залишили домівки у результаті бойових дій, стали повертатися додому. Органи виконавчої влади та волонтерські групи почали відновлювати систему надання базових послуг, розгрібати завали, знешкоджувати нерозірвані боєприпаси і відбудовувати райони, спустошені бойовими діями. У Слов'янську було поновлено надання базових послуг, жителі почали отримувати пенсії та інші соціальні виплати, що не виплачувалися з квітня, коли місто потрапило під контроль озброєних груп. Оскільки Донецьк та Луганськ залишаються під контролем самопроголошених «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки»¹, Збройні Сили України посилити блокаду цих міст з метою повернення їх під власний контроль.

3. У період між 24 серпня та 5 вересня відбулася активізація бойових дій на сході. Озброєним групам самопроголошених «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» було надано підтримку з боку все більшої кількості іноземних бійців, в тому числі громадян Російської Федерації². 27 серпня так званий «прем'єр-міністр» «Донецької народної республіки» Олександр Захарченко заявив на російському державному телебаченні, що поруч із озброєними групами участь у бойових діях беруть 3-4 тисячі росіян, у тому числі колишніх солдатів та офіцерів російської армії та тих, хто служить в армії та нині перебуває у відпустці. Озброєні групи здійснили вторгнення на території, над якими урядові війська нещодавно відновили контроль, зокрема у Донецькій області. За повідомленнями Збройних Сил України, у багатьох районах вони піддавалися обстрілам з боку озброєних груп із використанням сучасної зброї. В інших районах на південному сході українські війська змушені були залишити свої позиції, у тому числі 27 серпня вони залишили прикордонне місто Новоазовськ.

4. Ескалація насильства призвела до стрімкого зростання кількості жертв серед цивільного населення, учасників озброєних груп та військовослужбовців України. З середини квітня до 16 вересня було вбито щонайменше 3 517 осіб (враховуючи жертв катастрофи літака рейсу МН17 Малайзійських авіаліній), щонайменше 8 198 осіб було поранено³. Хоча ММПЛУ не вдалося отримати детальні дані щодо жертв серед цивільного населення та озброєних груп, видається, що більшість цивільних осіб було вбито внаслідок артилерійських обстрілів без

¹ Далі вони називаються «Донецька народна республіка» або «Луганська народна республіка» відповідно.

² 7 вересня Amnesty International заявила, що, на її переконання, Російська Федерація підживлює конфлікт та здійснює пряме та опосередковане втручання. За повідомленнями організації, вона має переконливі докази, що зіткнення набуло характеру того, що вважається міжнародним збройним конфліктом. Також вона поклала на «українські внутрішні сили та сепаратистів» відповідальність за воєнні злочини.

³ Ці показники є дуже приблизними, адже базуються на офіційних даних, що їх отримала ММПЛУ та Всесвітня організація охорони здоров'я. Вони охоплюють: втрати серед Збройних Сил України (відповідно до повідомлень органів влади), 298 осіб, що загинули в результаті катастрофи літака рейсу МН17 Малайзійських авіаліній, та жертви, про які повідомляють цивільні медичні заклади та місцеві адміністрації у Донецькій та Луганській області. До даних, які надходять з медичних установ, входять як жертви серед цивільного населення, так і окремі жертви зі складу озброєних груп (без розрізнення). Очевидно, що медичні установи повідомляють лише про частину жертв. За оцінками УКВПЛ та ВООЗ, справжня кількість загинлих може бути набагато вищою.

дотримання принципу розрізнення та з використанням важкої зброї. Продовжують надходити свідчення, що озброєні групи розміщуються у містах, тим самим ставлячи під загрозу цивільне населення. Існують припущення, що деякі із випадків обстрілів без дотримання принципу розрізнення, про які повідомляється, можуть здійснюватися Збройними Силами України. Відсутність інформації щодо точної кількості військових втрат породжує тривожні настрої серед населення та стає причиною протестів.

5. Протягом звітного періоду озброєні групи та окремі підрозділи і добровольчі батальйони⁴, що контролюються українським урядом, продовжували порушувати норми міжнародного гуманітарного права, у тому числі принципи військової необхідності, розрізнення, пропорційності та вживання запобіжних заходів. Надзвичайно важливо, щоб усі сторони конфлікту дотримувалися норм міжнародного гуманітарного права та права прав людини, а також повністю усвідомлювали наслідки своїх дій та принцип відповідальності командування.

6. Наприкінці серпня тристороння контактна група, що складається із високопосадових представників України, Росії та Діючої голови ОБСЄ та має на меті сприяння припиненню бойових дій з допомогою дипломатичних засобів, запросила до переговорів політичних представників «Донецької та Луганської народних республік». 1 вересня була проведена перша особиста зустріч, після чого розпочався процес консультацій, протягом якого Президенти України та Російської Федерації обговорили та визначили складові мирного плану. 5 вересня на зустрічі у Мінську представники України, Російської Федерації, «Донецької та Луганської народних республік» підписали протокол з 12 пунктів⁵ та оголосили перемир'я, яке мало вступити в силу того самого дня.

7. Але це перемир'я є дуже крихким, щодня надходять повідомлення про зіткнення, обстріли та бойові дії. Хоча жертв стало менше, кожного дня продовжують вбивати цивільне населення та військовослужбовців. У деяких районах конфлікту відносно спокійно, як-от у Луганську, в той час як в інших бойові дії продовжуються – наприклад, з 13 вересня зростає інтенсивність бойових дій за аеропорт Донецька. Після припинення вогню надходять численні повідомлення про обстріли українських військовослужбовців з боку озброєних груп. За повідомленнями, 49 військовослужбовців було вбито та 242 – поранено.

8. Два з 12 пунктів Мінського протоколу безпосередньо стосуються пріоритетів щодо прав людини: невідкладне звільнення всіх заручників та незаконно затриманих осіб⁶ та амністія⁷ у зв'язку із конфліктом в окремих районах Донецької та Луганської області. Обидва пріоритети було включено в Закон «Про недопущення переслідування та покарання осіб – учасників подій на території Донецької та Луганської областей», який було прийнято 16 вересня у зв'язку із Мінським протоколом. Законом не передбачено амністію за вчинення злочинів, у тому числі геноциду, терористичних актів, вбивств та нанесення тяжких тілесних ушкоджень, сексуального насильства, захоплення заручників та торгівлю людьми. 16 вересня Верховна Рада України також ухвалила закон про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей, що дозволило виконати ще одну вимогу Мінського протоколу задля зміцнення режиму припинення вогню

⁴ Це загальне поняття, що застосовується до нещодавно створених «військових» батальйонів, які нині ведуть бойові дії на сході країни. Вони були сформовані зі складу добровольців. Ці батальйони включають в себе ті, що діють під командуванням Міністерства оборони (відомі як територіальні батальйони), і ті, що підпорядковуються Міністерству внутрішніх справ (відомі як спеціальні підрозділи міліції).

⁵ Протокол за результатами консультацій Тристоронньої контактної групи щодо спільних кроків, спрямованих на імплементацію Мирного плану Президента України Петра Порошенка та ініціатив Президента Росії Володимира Путіна. Його було підписано шведським дипломатом та представником ОБСЄ Хайді Тальявіні, колишнім Президентом і представником України Леонідом Кучмою, Послом Росії в Україні та представником Російської Федерації Михайлом Зурабовим, лідерами «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» Олександром Захарченко та Ігорем Плотницьким відповідно.

⁶ Пункт 5 протоколу «Невідкладно звільнити всіх заручників і осіб, яких незаконно утримують»

⁷ Пункт 6 протоколу «Прийняти закон про недопущення переслідування і покарання осіб у зв'язку з подіями, які мали місце в окремих районах Донецької і Луганської областей України».

та пошуку мирних шляхів вирішення конфлікту. Для того, щоб ці закони набрали силу, їх має підписати Президент. Обидва закони можуть відіграти винятково важливу роль у процесах примирення та створення умов для досягнення тривалого миру, але для цього необхідно розробити стратегії їх реалізації за участю осіб, що постраждали від військових дій і злочинів, а також громадянського суспільства в більш широкому сенсі. Це дозволить забезпечити впровадження законодавства відповідно до міжнародних норм та стандартів, в тому числі Резолюції Генеральної асамблеї 68/262, а також за сприяння та консультацій з боку відповідних міжнародних організацій. Протягом прийняття обох законів Президент відкрито закликав уряд та парламент підтримати їх. Реакція лідерів так званих «Донецької та Луганської народних республік» була неоднозначною. Так, перший з них заявив, що документ має «деякі положення, з яких можна починати діалог», але він продовжує наполягати на відділенні від України, а другий зазначив, що законопроект «вперше дає шанс на мирне вирішення конфлікту»⁸.

9. озброєні групи і далі тероризують населення в районах, що перебувають під їх контролем, продовжують вчиняти вбивства, викрадення, тортури, жорстоке поводження та інші серйозні порушення прав людини, в тому числі знищення житла і захоплення майна. Вони викрадають людей та вимагають за них викуп, використовують їх для обміну на інших учасників озброєних груп та для примусової праці. Вони також продовжують практику примусової мобілізації цивільних осіб та погрожують місцевому населенню стратами. Відповідно до повідомлень, продовжується створення паралельних органів урядування у «Донецькій та Луганській народних республіках». Так звана «президія ради міністрів» «Донецької народної республіки» ухвалила незаконний «кримінальний кодекс», який «вступив в силу» 18 серпня. Він розроблений на основі кримінального кодексу Російської Федерації та передбачає створення військових трибуналів для виконання смертних вироків за здійснення вбивства із обтяжуючими обставинами.

10. Також продовжили надходити повідомлення про порушення прав людини з боку деяких добровольчих батальйонів, що перебувають під контролем уряду та виконують завдання із підтримання правопорядку у звільнених містах і селах. Уряд має посилити контроль за всіма цими силами, в тому числі за добровольчими батальйонами, та забезпечити притягнення до їхніх учасників до відповідальності за усі порушення прав людини та злочини.

11. У зв'язку із зростанням кількості повідомлень про серйозні порушення міжнародного гуманітарного права і права прав людини у зоні конфлікту необхідно забезпечити притягнення винних до відповідальності. Гуманітарна ситуація у районах, що перебувають під контролем озброєних груп, продовжує залишатися непевною навіть після перемир'я. Особливо це стосується Луганської області. Гуманітарна допомога надається переважно волонтерами та деякими міжнародними організаціями, зокрема Міжнародним комітетом червоного хреста (МКЧХ) і організацією «Лікарі без кордонів». Незважаючи на перемир'я, багато людей у зоні конфлікту вже другий місяць не мають води та електрики, заклади освіти та охорони здоров'я працюють в дуже обмеженому режимі. 22 серпня та 13 вересня органи влади Російської Федерації надіслали до східної України конвої білих вантажівок, незважаючи на відсутність згоди на це з боку Уряду України. Такі гуманітарні конвої мають надсилатися у повній відповідності із нормами міжнародного права та процедурами відповідних міжнародних організацій, в тому числі із проведенням необхідних перевірок перед прибуттям на територію України.

12. Внаслідок оголошення перемир'я багато внутрішньо переміщених осіб (ВПО) прийняли рішення повернутися до своїх домів у районах Донецької та Луганської областей. Деякі приїхали до дому лише для того, щоб забрати особисті речі, інші залишилися там жити. Ці, хто повернувся, стикаються із серйозними труднощами, оскільки рівень безпеки продовжує залишатися низьким, об'єкти приватної власності були зруйновані або пошкоджені, а

⁸ Відповідно до заяви «прем'єр-міністра» «Луганської народної республіки», закон «значною мірою відповідає нашій переговорній позиції. Отже, хоча потрібно вирішити ще багато питань, можна сказати, що цей законопроект вперше дає шанс на мирне вирішення конфлікту».

можливості працевлаштування дуже обмежені, оскільки багато компаній та підприємств вимушені були закритися.

13. У той же час більше 275 489 зареєстрованих ВПО⁹ не повністю отримали належну їм допомогу. Більшість ВПО досі продовжує жити на власні збереження та сподіваються лише на щедрість родичів або друзів, які готові прийняти їх. Конфлікт на сході став поштовхом до значного підвищення солідарності між українцями, але здатність громад приймати до себе ВПО все ж скорочується. Надходять деякі повідомлення про загострення суперечностей між місцевими жителями та ВПО, що пов'язано у першу чергу із зростанням недовіри до людей, які прибувають із районів, контрольованих озброєними групами, та підозрах у можливих зв'язках із такими групами. Дуже важливо, щоб органи влади сприяли вирішенню таких суперечностей. Також важливо максимально оперативно ухвалити законопроект про ВПО, який нині знаходиться на розгляді Верховної Ради України. Це дозволить забезпечити надання базових послуг, у тому дасть можливість ВПО отримати доступ до охорони здоров'я, освіти та зайнятості відповідно до Керівних принципів ООН з питання про переміщення осіб усередині країни.

14. Повідомляється про деякі протести проти мобілізації та про те, що внаслідок відсутності ротації військовослужбовців у зоні бойових дій деякі з них приймають рішення не повертатися туди з «відпустки».

15. Органи влади та мешканці різних областей України особливо занепокоєні у зв'язку із наближенням зими, що пов'язано зокрема із недостатніми обсягами запасів газу у сховищах. Це особливо гостре питання для тих, хто проживає у тимчасових притулках та польових таборах, які залишаються недостатньо обладнаними, та для тих, хто повернувся до районів, уражених конфліктом, де значна частина майна була пошкоджена.

16. 27 серпня Президент підписав указ про проведення позачергових виборів до Верховної Ради України, які призначені на 26 жовтня 2014 р. Дуже важливо, щоб ці вибори були проведені прозоро, вільно та чесно, та були створені умови для участі в них виборців з усієї України. Особливо важливими завданнями є забезпечення свободи слова, свободи мирних зібрань та об'єднань. Вибори – це можливість заохотити жінок до більшої участі у політичному житті, оскільки нині вони складають менше 10% від народних депутатів. Залишається незрозумілим, як жителі східних областей України, що знаходяться під контролем озброєних груп, зможуть реалізувати своє виборче право. Досвід проведення президентських виборів свідчить про наявність серйозних перешкод для цього. Більше того, нині у цих районах триває згорання свободи слова та мирних зібрань, які є важливою передумовою для організації вільного та чесного виборчого процесу.

17. Розслідування вбивств протестувальників та насильства на Майдані протягом листопада 2013 – лютого 2014 рр. досі тривають. 5 вересня було оприлюднено доповідь тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, яка стосувалася в тому числі й подій 2 травня в Одесі. Нині вона знаходиться на розгляді народних депутатів. У ній було висвітлено деякі нові факти, як-от використання хлороформу у Будинку профспілок. Інші розслідування фактів насильства, що мали місце 2 травня, зокрема розслідування Генеральної прокуратури та Міністерства внутрішніх справ (МВС), досі тривають. Для притягнення винних до відповідальності та гарантування правосуддя для постраждалих дуже важливо забезпечити неупередженість всіх судових процесів.

18. Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим і далі характеризується численними та тривалими порушеннями. Як повідомлялося раніше, введення в дію законодавства Російської Федерації всупереч Резолюції Генеральної асамблеї 68/262 є фактором, що призводить до згорання свободи слова, мирних зібрань та об'єднань, а також свободи совісті та віросповідання. Майнові права були порушено у зв'язку із «націоналізацією» та незаконним вилученням майна за рішеннями органів, що фактично

⁹ Державна служба України з надзвичайних ситуацій, 18 вересня 2014 р.

контролюють ситуацію в АРК, а також внаслідок дій так-званої «Кримської самооборони». Співробітники правоохоронних органів продовжують проводити обшуки, зокрема серед кримськотатарського та українського населення, мотивуючи це тим, що шукають «екстремістські» матеріали. Кількість ВПО з Криму до материкової України продовжує зростати і нині становить 17 794 осіб¹⁰. ММПЛУ продовжує вживати заходів для отримання доступу до Криму та повторно надіслала запит щодо створення свого представництва в АРК.

19. 16 вересня Верховна Рада України та Європейський парламент одночасно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, що означає перехід до створення політичної асоціації та зони вільної торгівлі між двома сторонами. Ключові положення цієї Угоди, що стосуються зони вільної торгівлі, почнуть впроваджуватися не раніше січня 2016 р.

II. ПРАВА НА ЖИТТЯ, СВОБОДУ, БЕЗПЕКУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ

20. Протягом звітного періоду продовжувалися активні бойові дії. Протягом 24 серпня – 5 вересня їх інтенсивність суттєво підвищилася, що призвело до численних жертв серед цивільного населення та військовослужбовців, а також до руйнування інфраструктури. Після перемир'я, оголошеного 5 вересня, масштаби та інтенсивність бойових дій суттєво знизилися, але бойові дії не припинилися. Цивільне населення міст Дебальцеве, Донецьк, Горлівка, Іловайськ, Луганськ, Первомайськ та Щастя та низки інших населених пунктів продовжує страждати від перехресного вогню та обстрілів.

22. Інтенсифікація бойових дій протягом 24 серпня – 5 вересня призвела до зростання кількості жертв, що стало наслідком використання важкого озброєння та недотримання принципу вибірковості під час обстрілів густо населених районів. Повідомляється про те, що участь у бойових діях бере все більше іноземних членів озброєних груп, в тому числі громадян Російської Федерації – як «колишніх військовослужбовців», так і тих, хто нині служить у збройних силах та перебуває «у відпустці».

22. Одним з найяскравіших прикладів великої кількості жертв є зіткнення біля Іловайська (Донецька область). У результаті наступу, що розпочався 19 серпня, частина міста перейшла під контроль Збройних Сил України. 27 серпня українські військові були повністю оточені озброєними групами, що отримали підкріплення. Як повідомляється, у той же день сторони домовилися про створення коридору для безпечного відступу оточених сил. Але щонайменше одна колона українських військових під час виходу з Іловайська потрапила під важкі обстріли. Значна частина військових підрозділів та окремих військовослужбовців змогли вирватися з оточення. Відповідно до різних офіційних повідомлень, у цьому зіткненні загинуло від 107 до більш ніж 200 військовослужбовців України, сотні отримали поранення, декілька сотень були захоплені у полон озброєними групами, і багато військовослужбовців вважаються зниклими безвісти.

23. 22 серпня та 13 вересня органи влади Російської Федерації надіслали до східної України великі гуманітарні конвої, що склалися з білих вантажівок. Обидва потратили до України через контрольно-пропускний пункт «Ізварине», що знаходиться під контролем озброєних груп. Україна не надавала свого дозволу та не провела перевірку вантажів, що були завезені, не було можливості перевірити точне місце призначення та вміст гуманітарного конвою. При прибутті першого конвою до кордону було досягнуто домовленості про те, що група українських прикордонників та митників зможе прибути для перевірки вмісту вантажів разом з російськими колегами. Але цю домовленість було порушено, оскільки перевірку пройшли лише 34 із 227 вантажівок, з яких складався конвой. Інші машини просто перетнули кордон та вирушили углиб території України,

¹⁰ Там само.

причому українські прикордонники не мали жодної можливості виконати свої повноваження із перевірки конвою. Моніторинг перетину кордону здійснювала ОБСЄ. Конвой, що був надісланий 13 вересня, складався з 216 машин.

Обстріли із порушенням принципу розрізнення

24. Продовжують надходити повідомлення про обстріли населених районів із порушенням принципу розрізнення, що здійснюються як озброєними групами, так і Збройними Силами України. Цей фактор, а також розміщення озброєних груп у населених пунктах ставить під загрозу цивільне населення. Протягом звітнього періоду управління внутрішніх справ у Донецькій області розпочало розслідування декількох обстрілів, що призвели до загибелі щонайменше 12 цивільних осіб та поранення 44 осіб. ММПЛУ отримувала також повідомлення про обстріли цивільних осіб, що намагалися залишити район конфлікту. За повідомленнями, 18 серпня колона автомобілів із цивільним населенням, що евакуювалося із Луганська, потрапила під обстріли з боку озброєних груп між населеними пунктами Новосвітлівка та Хрящувате. У результаті цього загинуло щонайменше 17 осіб та 6 отримали поранення. Під обстріли потрапляють також місця позбавлення волі. 20 серпня два артилерійські обстріли влучили у Макіївську виправну колонію № 32 (Донецька область), що призвело до загибелі двох та поранення шістьох ув'язнених.

А. Людські жертви

25. З кінця попереднього звітнього періоду ММПЛУ (попередній звіт було оприлюднено 17 серпня) кількість людських жертв, пов'язаних із конфліктом у східній Україні, зросла майже у півтора рази. Перед оголошенням перемир'я (тобто, з 18 серпня до 5 вересня) щодня у середньому гинуло 42 особи. З середини квітня до 16 вересня було вбито щонайменше 3 517 осіб (в тому числі не менше ніж 36 дітей), та щонайменше 8 198 осіб (в тому числі не менше ніж 82 дитини) зазнали поранень. Це мінімальна оцінка ММПЛУ та Всесвітньої організації охорони здоров'я, що ґрунтується на доступних офіційних даних.

26. У цю загальну кількість жертв входять: втрати серед Збройних Сил України (щонайменше 1 078 вбитими та 3 277 пораненими), інформація щодо яких ґрунтується на повідомленнях Ради національної безпеки і оборони та Генерального прокурора, 298 осіб, що загинули 17 липня у результаті падіння літака Малайзійських авіаліній, який виконував рейс МН17, та людські жертви, про які повідомляють цивільні медичні установи та місцеві адміністрації (щонайменше 1 299 осіб було вбито та 2 245 поранено у Донецькій області, та не менше ніж 842 особи було вбито і 2 676 поранено у Луганській області).

27. Людські втрати, про які повідомляють медичні установи, охоплюють втрати серед цивільного населення та деяких учасників озброєних груп (при цьому ці дані відповідним чином не розподілені). ММПЛУ та ВООЗ переконані, що інформація про жертви серед Збройних Сил України, цивільного населення та озброєних груп (в тому числі іноземних учасників озброєних груп та добровольців), про яку повідомляється протягом всього періоду операції із забезпечення безпеки, є неповною.

28. Інформація про кількість жертв серед Збройних Сил України залишається неточною та суперечливою. Відповідно до Ради національної безпеки і оборони, станом на 4 вересня протягом всієї операції із забезпечення безпеки було вбито 837 військовослужбовця України, і ще 3 044 отримали поранення. 5 вересня Рада національної безпеки і оборони повідомила, що минулого дня загинуло сім військовослужбовців та 59 отримали поранення – таким чином, загальна кількість загиблих з квітня 2014 р. складала 846 військовослужбовців, поранених – 3 072. Але простий арифметичний підрахунок свідчить, що кількість загиблих має складати 844, а поранених – 3 103. За інформацією Ради національної безпеки і оборони, всього протягом 24 серпня до 12 вересня загинув 151 військовослужбовець України, у той час як за словами Міністра оборони, протягом цього періоду лише під Іловайськом та деяких інших районах найбільш інтенсивних бойових дій загинув 181 військовослужбовець. Міністр повідомив про загибель 107 військових під Іловайськом, у той час як Генеральний прокурор

заявив про те, що втрати під Іловайськом склали щонайменше 200 вояків. 29 серпня речник Ради національної безпеки і оборони повідомив про те, що у бою безвісти зникли 11 військовослужбовців України, але відповідно до інформації з перших рук, яка надходить від українських солдатів та офіцерів, безвісти зниклими є десятки, якщо не сотні українських військових.

29. Рівень заниження органами влади України показників військових втрат можна оцінити за допомогою порівняння показників щодо поранених, які були надані Радою національної безпеки і оборони (3 277 осіб) із кількістю військовослужбовців, що проходять лікування в основних військових та цивільних лікарнях, що розташовані у найближчих до зони конфлікту областях України: Дніпропетровській, Харківській та Запорізькій. Навіть вже достатньо давні дані (за 3 вересня, 26 серпня та 13 серпня відповідно) свідчать, що ця кількість у трьох областях складає щонайменше 4 800 осіб. Більше того, деякі військовослужбовці із легкими пораненнями проходять лікування у медичних частинах своїх підрозділів – вірогідно, вони не враховуються у загальній статистиці. Отже, розрахункові показники кількості поранених можуть бути у два рази вищими за дані, про які повідомляє Рада національної безпеки і оборони.

30. Так само, як і протягом попередніх звітних періодів, недостатній рівень безпеки не давав людям можливість звертатися за медичною допомогою. Більшість із вбитих були поховані без попередньої передачі тіла до моргів або органів, які проводять слідчі експертизи. Озброєні групи все частіше ховають своїх вбитих учасників в окремих місцях для поховання неподалік від поля бою. За повідомленнями, багато тіл були вивезені до Російської Федерації¹¹. Таким чином, звіти медичних установ дають лише часткову картину щодо кількості людських жертв серед цивільного населення та озброєних груп. За повідомленнями медичних установ, станом на 16 вересня жінки складають 15% загиблих та 15% поранених у Донецькій області (станом на 11 серпня ці показники склали 11% і 13% відповідно)¹². У той же час, застосування зброї із порушенням принципу розрізнення є причиною більшості смертей серед цивільного населення і однаково вражає жінок і чоловіків¹³. Хоча жінки і діти становлять більшість тих, хто залишив зону проведення операції із забезпечення безпеки, співвідношення серед загиблих (одна жінка до семи-восьми чоловіків) свідчить про те, що учасники озброєних груп (які переважно є чоловіками) складають значну частку людських жертв (до 50%), інформації про які надається медичними установами. Відповідно, можна вважати, що більшість із загиблих та поранених у результаті бойових дій – це військовослужбовці Збройних Сил України та учасники озброєних груп.

В. Позасудові, самочинні та довільні страти

31. Протягом звітного періоду продовжили надходити повідомлення про довільні страти затриманих, які вчиняли озброєні групи та добровольчі батальйони. Такі інформацію треба ретельно перевіряти.

32. 22 серпня було викрадено та вбито почесного консула Литви у Луганську. 9 вересня Служба безпеки України (СБУ) повідомила про затримання у Краматорську (донецька область) громадянина України, який визнав, що він добровільно «брав участь у розстрільній бригаді №1 НКВД (спеціальної служби «Донецької народної республіки») у Дружківській комендатурі». Місцеві жителі повідомляють про щонайменше п'ятьох осіб, які були страчені цією бригадою у сусідньому лісі.

¹¹ Відповідно до інформації Комітету солдатських матерів у Ставропольському краї Російської Федерації, станом на 28 серпня кількість загиблих та поранених військовослужбовців російських збройних сил склала 400 осіб.

¹² Статистичних даних щодо кількості загиблих і поранених в Луганській області із розподілом за статтю немає, оскільки ВООЗ не отримує відповідної інформації від медичних установ області.

¹³ Цей висновок підтверджується даними, наданими Human Rights Watch одним з керівників медичної системи Луганської області на початку вересня: з початку обстрілів до міського моргу надійшли тіла більше 300 цивільних осіб, приблизно половина з них – жінки.

С. Зникнення, довільне або незаконне затримання¹⁴ чи викрадення осіб

Затримані особи

33. Інтенсифікація бойових дій протягом 24 серпня – 5 вересня призвела до стрімкого збільшення кількості затримань, що були вчинені озброєними групами. Відповідно до інформації СБУ¹⁵, щодня правоохоронні органи реєстрували від 30 до 50 заяв про викрадення або зникнення осіб (як військовослужбовців, так і цивільного населення). У період між 5 і 10 вересня до міжвідомчого центру при СБУ, створеного з метою надання допомоги громадянам у зв'язку із затриманнями, утриманням заручників та зникненням осіб, було подано 1 290 заяв. Станом на 11 вересня в базі даних центру знаходилося приблизно 700 прізвищ.

34. Відповідно до пункту 5 Мінського протоколу, узгодженого 5 вересня, необхідно було «негайно звільнити всіх заручників і незаконно утримуваних осіб». 6 вересня Рада національної безпеки та оборони повідомила, що «Донецька народна республіка» незаконно утримує щонайменше 200 українських військовослужбовців. Відповідно до слів «виконуючого обов'язки міністра державної безпеки» «Донецької народної республіки», станом на 7 вересня у полоні «Донецької народної республіки» перебувало близько 1 000 осіб. 8 вересня прес-секретар Президента України, посилаючись на Начальника Генерального штабу, повідомив про звільнення 648 осіб, що були затримані озброєними групами протягом всього періоду операції з забезпечення безпеки, і що більше 500 осіб досі перебували під утриманням. 11 вересня ММПЛУ надала органам влади України список з більше ніж 400 осіб (переважно цивільних), які, за повідомленнями, досі утримувалися озброєними групами.

35. У період між 6 і 16 вересня було проведено щонайменше три обміни затриманими, протягом яких було звільнено щонайменше 130 осіб, що перебували під утриманням озброєних груп. Точна кількість осіб, звільнених органами влади України, невідома. Але, за припущеннями, вона відповідає кількості затриманих, що були звільнені озброєними групами. 12 вересня ММПЛУ отримала інформацію від деяких сімей, що три заарештовані особи були звільнені з Одеського слідчого ізолятору та вивезені співробітниками СБУ до Харкова, де їх мали обміняти, незважаючи на те, що двоє з них, за повідомленнями, відмовлялися від такого обміну. ММПЛУ було надано доступ до них, співробітники Місії провели приватні розмови із кожним затриманим. Наступного дня українська влада звільнила їх.

36. Низка обмінів та односторонніх звільнень була проведена перед підписанням Мінського протоколу. За повідомленнями, у ніч з 30 на 31 серпня «Донецька народна республіка» в односторонньому порядку звільнила більше 200 військовослужбовців Збройних Сил України. 5 вересня, за декілька годин до оголошення перемир'я, «Донецька народна республіка» звільнила 10 затриманих. 7 вересня «Донецька народна республіка» в односторонньому порядку звільнила 15 осіб, але, за повідомленнями, це звільнення не було пов'язане із Мінським протоколом.

Затримання озброєними групами

37. 21 серпня ММПЛУ мала розмову із родичами двох людей, що зникли 7 серпня біля Макіївки (Донецька область). За повідомленнями, троє озброєних чоловіків прийшли до помешкання постраждалих та викрали їх. 21 серпня у розмові з ММПЛУ син зниклого

¹⁴ Робоча група ООН з питань довільного затримання вважає затриманням будь-яку форму позбавлення свободи.

¹⁵ Ця інформація була надана на зустрічі із Заступником Генерального секретаря з прав людини, яка була проведена 29 серпня у Києві.

донецького бізнесмена описав, як його батька було викрадено з місця роботи. 24 серпня в одному з міст Донецької області прибічники «Донецької народної республіки» викрали священика та віруючого: одного за підозрою у поглядах, що суперечили інтересам «Донецької народної республіки», а іншого – за наявність родичів у Сполучених Штатах Америки. 25 серпня зник член протестантської церкви, який надавав гуманітарну допомогу жителям Донецьку похилого віку та був відомий своїми проукраїнськими поглядами. 5 вересня прибічники «Донецької народної республіки» затримали жителя Дружківки на шляху з дому з міста Комсомольське. Його дружині повідомили, що для затримання «були свої причини», і що «його звільнять після з'ясування певних обставин». Але станом на 16 вересня його місцезнаходження залишалося невідомим.

38. На початку вересня озброєні прибічники «Луганської народної республіки» викрали трьох співробітників місцевої адміністрації міста Кіровськ (Луганська область). За повідомленнями, це пов'язано із їх відмовою надати будівлю школи на потреби «Луганської народної республіки». 11 та 16 вересня озброєні групи викрали двох керівників Луганського національного університету. У той же час, незадовго до цього керівництво «Луганської народної республіки» видало наказ про те, щоб викладачі університету повернулися до роботи, інакше вони будуть звільнені.

39. За повідомленнями, низка осіб, які були звільнені озброєними групами, перевозилися для проведення слідчих дій на територію Російської Федерації, а потім поверталися в Україну. Надія Савченко, українська жінка-військовослужбовець, що була захоплена в полон в Луганській області у липні, продовжує перебувати під утриманням у Російській Федерації. Її обвинувачують у вбивстві російських журналістів в Україні при виконанні службових обов'язків. 27 серпня суд м. Воронеж виніс рішення про продовження терміну її перебування під вартою до кінця жовтня 2014 р. та відхилив клопотання її адвокатів щодо початку розслідування її викрадення з території України. Суд також ухвалив рішення, що Надія Савченко має пройти так зване примусове психіатричне обстеження у Москві. Направлення на психіатричне обстеження означає, що вона не буде мати контакту із зовнішнім світом – у тому числі зі своїми адвокатами та консульськими співробітниками України. Опис випадків двох інших громадян України, які були затримані в Криму у травні, міститься в Розділі X щодо ситуації з правами людини у Криму.

Катування та жорстоке поводження із затриманими з боку озброєних груп

40. ММПЛУ продовжує фіксувати випадки катувань та жорстокого поводження із особами затриманими озброєними групами у Донецькій та Луганській області. Наприкінці серпня була викрадена жінка, яка, за підозрами, коректувала артилерійський вогонь Збройних Сил України. Вона була піддана побиттям (у тому числі із використанням прикладів), біля її голови здійснювалися постріли. Її також змушували витягати руку у нацистському привітання та кричати «Зіг Хайль!», їй погрожували звалтуванням та на декілька діб приковували наручниками до батареї. Під час перевезення гуманітарної допомоги було викрадено двох волонтерів з організацій громадянського суспільства. Вони провели 22 дні під вартою (у другій половині серпня). За їхніми словами, їх били, у тому числі з використанням кийків та прикладів, гасили сигарети об обличчя та ламали нігті. До двох інших громадських волонтерів (що перебували під вартою з 28 липня до 27 серпня) застосовувалася імітація страти шляхом прикладання стрілецької зброї до голови або ножа до очей. За їхніми словами, їх також били (у тому числі із використанням бейсбольних бит), погано годували та не надавали медичну допомогу. Ще одного волонтера викрали і відвезли до сусіднього лісу, де йому наказали копати собі могилу. Після того, як він відмовився робити це, його декілька разів вдарили по голові та зламали ніс. Пізніше всіх цих людей було звільнено.

Затримання та насильницькі зникнення, що вчинені Збройними Силами України та міліцією

41. Відповідно до інформації СБУ, з середини квітня до 25 серпня було затримано щонайменше 1 000 осіб, які підозрювалися в тому, що вони або «бойовики або ведуть

диверсійну діяльність». Більшість із затриманих отримали обвинувачення у порушенні територіальної цілісності та конституційного ладу, тероризмі, шпіонажі, диверсіях та державній зраді. Після 25 серпня в різних частинах України було затримано ще щонайменше 52 особи, які підозрюються у вчиненні таких злочинів. ММПЛУ висловлює занепокоєння щодо цих осіб. 12 вересня низка людей, яких відпустили українські сили, повідомили про жорстоке поводження під час перебування під вартою, зокрема про побиття, погане харчування та перешкоджання у доступі до медичної допомоги.

42. ММПЛУ також залишається занепокоєною з приводу насильницьких зникнень, довільних затримань та жорсткого поводження, до яких, за повідомленнями, вдаються учасники добровольчих батальйонів, зокрема батальйонів «Айдар», «Дніпро-1», Київ-1» та «Київ-2». Кілька таких прикладів включають: насильницьке зникнення чоловіка, якого було затримано на контрольно-пропускному пункті та місцезнаходження якого залишається невідомим, незважаючи на запевнення керівництва батальйону в тому, що через декілька днів його відпустили; насильницьке зникнення та жорстоке поводження із чоловіком, якого підозрювали у належності до «сепаратистів» через те, що в його журналі дзвінків у телефоні знайдено дзвінки з різних частин Донецької області; вбивство водія, який рухався повз автоколонну Збройних Сил України; вимагання великих грошових сум від бізнесменів на контрольно-пропускних пунктах; насильницькі зникнення родичів осіб, яких підозрювали у належності до прибічників «Донецької народної республіки», та вимагання викупу за їх звільнення.

43. 13 вересня ММПЛУ провела розмову із жителем Донецької області, якого було затримано 29 липня у м. Старобешеве (Донецька область) при проходженні контрольно-пропускного пункту, що перебував під контролем Національної гвардії. Протягом обшуку в його автомобілі було виявлено «георгіївську стрічку, посвідчення члена Комуністичної партії та газету Комуністичної партії. За його словами, перші три-чотири дні його тримали в ямі в Старобешевому або поблизу цього селища, а потім його перевели на базу в Покровському районі Дніпропетровської області, на якій розміщувалися батальйони «Дніпро», «Донбас» та підрозділ «Правого сектору». За його словами, його тримали у камері в підвалі разом з 19 іншими особами, у тому числі з трьома жінками. На затриманих справляли нужду, змушували носити один одного оголеними та покритими піною, виливали на їхні ноги окуп, у них кидали поліна, та різали руки ножом. За словами потерпілого, старший офіцер помітив, що роблять його підлеглі, та наказав їм припинити катування та інше жорстоке, нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження. У певний момент затриманому було надано медичну допомогу – за припущеннями, це сталося перед приїздом керівника «Правого сектора». За повідомленнями, лідер «Правого сектора» був вражений тим, як поводитися із затриманими, та наказав направити кривдників у зону бойових дій. 5 вересня постраждалого звільнили. За його словами, на базі залишалося ще багато затриманих.

ІІІ. СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ ТА МИРНИХ ЗІБРАНЬ

А. Свобода слова

44. Закордонні та вітчизняні журналісти продовжують страждати від погроз та викрадень, що безпосередньо впливає на їхню професійну діяльність та свободу слова. Ведучи репортажі із зони конфлікту, журналісти відіграють важливу роль, адже вони розповсюджують серед населення таку інформацію, яку воно не має змоги отримати іншим чином. Разом з тим, деякі непрофесійні або упереджені засоби масової інформації можуть провокувати ескалацію конфлікту та сприяти загостренню суперечностей і появи протиріч у суспільстві.

Безпека журналістів

45. Співробітники ЗМІ продовжують ризикувати своєю безпекою при здійсненні своїх професійних обов'язків у Донецькій та Луганській області. 3 вересня надійшло підтвердження про загибель фотографа телеканалу «Росія сьогодні» Андрія Стеніна, який зник 5 серпня біля м. Сніжне¹⁶. За повідомленнями, він рухався у групі цивільних осіб, що залишали зону конфлікту, коли ця група потрапила під масштабні обстріли. Правоохоронні органи відкрили кримінальне провадження у зв'язку з його загибеллю. 21 серпня в Іловайську протягом бойових дій було поранено українського фотографа. Щоб мінімізувати жертви серед співробітників ЗМІ деякі неурядові організації продовжують проводити тренінги з питань безпеки для журналістів¹⁷.

46. Як і в минулі місяці, озброєні групи та «добровольчі» батальйони вдавалися до затримання журналістів. 21 серпня учасниками озброєних груп «Луганської народної республіки» були затримані журналіст та оператор телеканалу «112 Україна», які вели репортаж про обмін заручниками. Їх відпустили через 2,5 тижні після втручання з боку російських журналістів. Журналіст «Дорожнього контролю» та оператор «Еспресо ТВ», які були звільнені 2 вересня, повідомили, що 25 серпня біля Іловайська їх викрали російські військовослужбовці. Деякі співробітники ЗМІ досі утримуються озброєними групами: так, 17 серпня озброєні групи «Луганської народної республіки» затримали двох журналістів із Харкова, а 25 серпня озброєні групи «Донецької народної республіки» затримали журналіста «Еспресо ТВ»¹⁸.

47. 25 серпня біля м. Щастя бійці батальйону територіальної оборони «Айдар» затримали жінку, яка працює головним редактором однієї луганської газети за підозрою «у наданні підтримки терористам, розпалюванні війни та слугуванні інтересам Партії регіонів». Станом на 16 вересня її місцезнаходження залишається невідомим. У той же день біля Донецька зникли двоє журналістів (чоловік і жінка) тижневика «Кримський телеграф». За повідомленнями, перед цим представники «Правого сектора» висадили їх з автобуса. У той момент журналістка зателефонувала до редакції, але з того часу зв'язку із жодним з них немає. 1 вересня на контрольно-пропускному пункті бійці батальйону «Азов» викрали та протягом декількох годин утримували двох російських кореспондентів з телеканалу «Дош» та «Форбс». Після звільнення вони повідомили, що їм натягнули на голову пакети та тримали у підвалі, поки їхні документи та акредитацію перевіряли.

Дезінформація та регулювання ЗМІ

48. Із підвищенням інтенсивності бойових дій у серпні суттєво зросла і кількість випадків дезінформації у ЗМІ. 21 серпня російський телеканал «Звезда» випустив сюжет, в якому розповідалося про обстріли Макіївки з боку українських військових, що пояснювалося бажанням звільнити це місто до Дня незалежності 24 серпня. Пізніше цей відеосюжет було прибрано з веб-сайту телеканалу. У той же день Інформаційно-аналітичний центр ради національної безпеки та оборони та громадська ініціатива «StopFake» відстежили походження кадрів ракетного вибуху та встановили, що вони були зняті 2 липня 2013 р. у Байконурі, Казахстан.

49. 28 серпня прес-служби «Донецької та Луганської народних республік» заявили про те, що їхні озброєні підрозділи захопили селище Осипенко біля Бердянська (Запорізька область). Проте, українські журналісти встановили, що селище знаходиться під контролем урядових сил. Мер Бердянська заявив, що «проросійські» сили повідомляють про вигадані перемоги для того, щоб посіяти паніку серед населення.

¹⁶ Це сьомий зареєстрований випадок загибелі журналіста з початку 2014 р.

¹⁷ Співробітники ЗМІ, що працюють у зоні проведення операції із забезпечення безпеки, часто не використовують особисті засоби безпеки. Занепокоєння викликає низка випадків, коли на власних записах журналістів було видно, що вони надягають військові обладунки та камуфляж, а не тільки захисні шоломи та бронежилети.

¹⁸ Відповідно до дослідження, проведеного ГО «Інститут масової інформації» та представленого 16 вересня, всього у період з початку березня до кінця серпня 2014 р. підрозділи «самооборони» у Криму та озброєні групи у східних областях України затримали 70 співробітників ЗМІ.

50. Органи влади України продовжують вживати заходів для регулювання та – в деяких випадках – запровадження цензури ЗМІ. 19 серпня радник Міністра внутрішніх справ підтвердив, що правоохоронні органи будуть перевіряти те, як оператори кабельного телебачення дотримуються заборони на трансляцію 12 російських каналів¹⁹. 28 серпня Національна рада України з питань телебачення та радіомовлення заявила про передачу до СБУ переліку з 49 співробітників російських ЗМІ, яким потрібно заборонити в'їзд в Україну – відповідно до позиції Ради, це пов'язано із їхньою причетністю до розпалювання ворожнечі, насильства та пропаганди війни. 11 вересня 35 особам з цього переліку було оголошено про заборону в'їзду до України строком від трьох до п'яти років. Хоча такі заходи можуть бути виправданими, необхідно забезпечити, що вони не є довільними та відповідають нормам статті 20 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права.

51. 11 вересня у Києві СБУ провела обшук у редакції газети «Вести» та вилучила обладнання, матеріали та особисті речі журналістів²⁰. За повідомленнями, обшук було проведено в рамках кримінального провадження, відкритого у зв'язку із публікаціями газети «Вести», що, за підозрою, містять інформацію, що спрямована на порушення територіальної цілісності України. Після обшуку у газеті було надруковано знімки, на яких видно шкоду майну, заподіяну обшукачами. 11 вересня СБУ також провела обшук у друкарні «Мега-Поліграф», де друкується наклад газети «Вести». За словами представників друкарні, обшук призвів до затримок із друком чергового накладу газети «Вести» та інших видань²¹.

52. 12 вересня керівництво «Донецької народної республіки» зобов'язало всі засоби масової інформації у Донецькій області, у тому числі філії всеукраїнських каналів, пройти реєстрацію у так званому «міністерстві інформації». У разі відмови пройти реєстрацію, керівництво «Донецької народної республіки» погрозувало припинити роботу їхніх редакцій.

53. Конфлікт, що триває, продовжує супроводжуватися пропагандою, дезінформацією, недостатнім рівнем неупередженого висвітлення подій та використанням упереджених понять («хунта», «фашистський», «терористи») усіма сторонами конфлікту. Це призводить до загострення суперечностей, створює з обох боків відчуття ворожнечі («ми проти них») та сприяє поляризації суспільства на розповсюдженню нетерпимості серед деяких громад.

Прояви нетерпимості

54. Два випадки приниження та прояву нетерпимості із використанням символіки, що викликали особливе обурення, сталися в Донецьку наприкінці серпня. У День незалежності учасники озброєних груп змусили приблизно 50 затриманих осіб (вважається, що це були українські військовослужбовці) пройти центральними вулицями Донецька, на яких стояв натовп, що жбурляв у затриманих речі та вигукував лайливі слова. Після цього цим шляхом проїхала дорожньо-прибиральна техніка, прибираючи за ними дорогу та їдучи по українському прапору²².

55. 26 серпня озброєні прибічники «Донецької народної республіки» піддали публічному знущанню українську активістку з м. Ясинувата Донецької області. Протягом доби її утримували під вартою, били та залякували згвалтуванням та вбивством. Після цього її примусово вивели на вулицю, загорнуту в український прапор, і з надписом «вона вбиває наших дітей». Перехожі плювали їй в обличчя, били ногами та палицями, фотографували та

¹⁹ Див. пункт 68 Доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні від 17 серпня 2014 р.

²⁰ Це не перший обшук, проведений в редакції газети «Вести». Редакція вже страждала від залякувань з боку окремих депутатів та їхніх прибічників, які вимагали змінити редакційну політику газети. Пізніше редакція була розгромлена людьми в масках та озброєними демонстрантами. У минулому керівництво газети «Вести» висловлювало ММПЛУ свої занепокоєння щодо політичного тиску, який застосовується щодо газети для того, щоб змусити журналістів відмовитися від критики Уряду.

²¹ Після цього випадку Представник ОБСЄ з питань свободи ЗМІ закликала органи влади України забезпечити повагу прав ЗМІ. Повний текст можна знайти за посиланням: <http://www.osce.org/fom/12352>.

²² Таку практику застосовували у Радянському Союзі щодо німецьких військовополонених.

вибукували на її адресу лайливі слова. Свідками цього інциденту стали російський та інший закордонний журналіст, знявши його на камеру²³.

56. Такі інциденти, а також все більша кількість відео, на яких зображуються катування українських військовослужбовців з боку озброєних груп, провокують гнів. У таких умовах до тих, хто піддає сумніву або не підтримує проведення операції із забезпечення безпеки або військових методів вирішення конфлікту, починають ставитися як до прихильників «Донецької і Луганської народних республік». У той же час у тих, хто може мати альтернативні точки зору, стає менше можливостей висловити своє невдоволення, роздуми або погляди. Загалом випадки проявів нетерпимості почастишали.

57. ММПЛУ звернула увагу на підвищення частоти використання мови ворожнечі та підбурювання до насильства у соціальних мережах серед прихильників «соборності» України в Одесі, особливо це стосується високопосадовців та депутатів, пов'язаних із Партією регіонів²⁴. Частота використання мови ворожнечі зросла і на зустрічах прихильників «федералізації», деякі учасники закликають вбивати прихильників «соборності» України, називаючи їх «фашистами» та «нацистами». Загалом використання мови ворожнечі призводить до формування агресивного та антагоністичного середовища, в якому залишається все менше місця для примирення та діалогу.

В. Свобода мирних зібрань

58. Протягом звітної періоду у більшості областей України громадяни мали можливість вільно реалізувати право на мирні зібрання, за винятком східних областей України та Автономної Республіки Крим. Кількість мирних протестів зросла, але кількість правоохоронців, присутніх на таких подіях, у порівнянні із попередніми місяцями знизилася. Водночас, суди та органи місцевої влади стали частіше забороняти протести, посилаючись на інтереси громадської безпеки і правопорядку. Зокрема, у Києві та Одесі було заборонено проведення масових заходів на День незалежності у зв'язку з тим, що такі заходи потенційно можуть призвести до насильницьких дій²⁵.

59. Все частіше в різних частинах України лунають публічні заклики до люстрації. У Києві громадяни зібралися біля будівлі Верховної Ради України з вимогою ухвалення закону про люстрацію. У Західній Україні також було проведено низку масових заходів, учасники яких виражали своє невдоволення діями місцевих або обласних органів влади і державних службовців та вимагали проведення люстрації і звільнення голів місцевих органів. У більшості випадків органи місцевої влади демонстрували готовність до діалогу із протестувальниками, про випадки насильства не повідомляється. У деяких випадках протестувальники блокували основні дороги.

60. Протягом звітної періоду протести стосувалися в першу чергу питань, пов'язаних із конфліктом на сході. Їхні учасники закликали до миру або протестували проти направлення військових підрозділів на схід чи проти умов такого направлення, або ж вимагали, щоб ВПО, які проживають у західній частині України, не ухилялися від мобілізації. Багато масових заходів також було пов'язано із соціально-економічними проблемами. Учасники заходів також виступали на підтримку «федералістських» позицій або позицій щодо «соборності» України.

²³ Російський журналіст зв'язався із місцевим командуванням озброєних груп, який висловив обурення у зв'язку із інцидентом та наказав звільнити жінку. Він також забезпечив їй можливість вільно вибратися з території Донецька та потрапити на територію, яка перебуває під контролем Уряду України.

²⁴ Наприклад, 9 серпня одна з груп у Фейсбуку оприлюднила повідомлення: «Люстрація може розпочатися і сама: достатньо лише застрелити Єфремова, перерізати горлянку Бондаренко, відрубати руки Четову, оголосити полювання на Львовочкіна, повісити трьох братів Литвинів, спалити живцем Шуфрича – я запевняю вас, вони побіжать, вони залишать територію України за одну добу».

²⁵ Підвищення кількості масових заходів може бути пов'язане з великою кількістю громадських зібрань з нагоди Дня незалежності, який відзначався протягом звітної періоду.

IV. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

A. Розслідування порушень прав людини, що були вчинені на сході України

Відповідальність командування

61. З огляду на зростання кількості повідомлень про серйозні порушення міжнародного гуманітарного права та права прав людини у зоні конфлікту, надзвичайно важливо забезпечити відповідальність за ці порушення, у тому числі відповідальність командування. Відповідальність командування стосується і військового, і політичного керівництва. Незалежно від того, хто порушив норми права або постраждав від цього, необхідно докласти всіх зусиль для забезпечення притягнення до суду кожного, хто вчинив будь-яке серйозне порушення міжнародного права, та надання відповідного відшкодування тим, хто постраждав внаслідок такого порушення.

Репресалії

62. У зв'язку з тим, що протягом звітного періоду спостерігалися факти переходу окремих територій під контроль урядових сил або озброєних груп, зросли ризики застосування репресалій до тих осіб, які співпрацювали з «ворогом» або підозрюються в такій співпраці.

63. Ескалація бойових дій після 24 серпня призвела до того, що озброєні групи знову захопили деякі території, які раніше переходили під контроль Збройних Сил України. Відтак люди, які відкрито виражали «проукраїнські погляди», тепер перебувають під ризиком. 7 вересня ММПЛУ отримала інформацію, що 3 вересня учасники озброєних груп «Донецької народної республіки» викрали деяких співробітників Тельманівської районної державної адміністрації (Донецька область).

64. Є повідомлення про репресалії проти осіб, які співпрацювали із озброєними групами «Донецької та Луганської народних республік», а тепер опинилися на територіях, що контролюються Збройними Силами України. 4 вересня 33 депутати Артемівської міської ради та три депутати Донецької обласної ради підписали звернення до Президента, Генерального прокурора та Міністра внутрішніх справ, в якому вони закликали до проведення правової оцінки дій батальйону «Артемівськ». Зберігаються занепокоєння щодо продовження перебування під вартою колишнього мера Слов'янська Нелі Штепи. 9 вересня представники ММПЛУ відвідали судове засідання з питань продовження дії запобіжного заходу, накладеного на Н.Штепу, яке було проведено у Червонозаводському районі Харкова. Суд продовжив арешт ще на 60 днів – таким чином, Н.Штепа перебуватиме під вартою до 12 листопада. Представники захисту оголосили, що вони оскаржать рішення суду.

Відповідальність за порушення прав людини та зловживання

65. Відповідно до пункту 6 Мінського протоколу, необхідно ухвалити «закон про недопущення переслідування і покарання осіб у зв'язку з подіями, які мали місце в окремих районах Донецької і Луганської областей України». Дуже важливо, щоб цей закон не призвів до звільнення від переслідування за вчинення серйозних злочинів та найбільш важких порушень прав людини (див. Розділ V щодо змін в законодавстві та інституційних реформ).

66. 22 вересня Головний військовий прокурор України²⁶ заявив, що загальна кількість кримінальних проваджень, відкритих військовими прокурорами за весь період проведення операції із забезпечення безпеки вже складає 1 700. Військова прокуратура може проводити розслідування лише щодо злочинів, що їх вчинили військовослужбовці збройних сил та

²⁶ Військову прокуратуру було включено в систему Генеральної прокуратури відповідно до нового закону «Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру», який набрав чинності 23 вересня 2014 р.

учасники добровольчих батальйонів територіальної оборони, які контролюються Міністерством оборони. Але злочини, вчинені учасниками добровольчих батальйонів, підпорядкованих МВС, не є підслідними військовій прокуратурі. Більшість відкритих кримінальних проваджень стосується недотримання дисципліни та непокори в збройних силах. Військові прокурори відкрили провадження щодо 82 злочинів за статтею 402 Кримінального кодексу (непокора), у вчиненні яких підозрюється 881 військовослужбовець), 350 злочинів за статтею 407 Кримінального кодексу (самовільне залишення військової частини або місця служби), у вчиненні яких підозрюється 514 військовослужбовців, та 109 злочинів за статтею 408 Кримінального кодексу (дезертирство), у вчиненні яких підозрюються 2 605 військовослужбовців. До теперішнього часу у суди були передано більше 380 обвинувальних актів, приблизно до 30 осіб вже було застосовано покарання.

67. Відповідно до інформації Служби безпеки України, яка є органом, відповідальним за проведення розслідування злочинів проти державної безпеки, станом на 25 серпня було проведено слідчі дії у більш ніж 1 000 кримінальних проваджень щодо посягання на територіальну цілісність України, дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, терористичних актів, державної зради та інших неназваних злочинів. Слідчі СБУ передали до суду 49 обвинувальних акти щодо 52 осіб, до теперішнього часу 10 осіб вже засуджені до різних термінів позбавлення волі.

68. У той же час, до ММПЛУ продовжили надходити скарги від людей, що були викрадені озброєними групами у Донецькій та Луганській області. У низці випадків люди подали заяви до СБУ та МВС, які не було розглянуті належним чином, а були передані до місцевих управлінь внутрішніх справ у містах і районах, де сталися відповідні викрадення (див. Розділ II щодо права на життя, свободу, безпеку та особисту недоторканість).

69. Троє осіб, яких, за їхніми словами, викрали та катували учасники озброєних груп в Луганській та Донецькій області, подали заяви до МВС, але їм відмовили у відкритті кримінального провадження відсутністю через брак територіальної юрисдикції. Ця справа була передана до місцевих управлінь внутрішніх справ у містах/районах, де сталися відповідні злочини, незважаючи на те, що злочини сталися із безпосередньою участю місцевих правоохоронців або через їхню неспроможність їм запобігти.

Запровадження смертної кари у «Донецькій народній республіці»

70. 18 серпня набрав чинності «кримінальний кодекс», прийнятий «президіумом ради міністрів «Донецької народної республіки». За його зразок взято кримінальний кодекс Російської Федерації, у ньому передбачено створення військових трибуналів, які можуть виконувати смертні вироки. За словами «генерального прокурора» «Донецької народної республіки», «смертні вироки» можуть виноситися за вчинення вбивства з обтяжуючими обставинами, як-от вбивство двох і більше осіб, вбивство, вчинене з особливою жорстокістю, вбивство неповнолітнього або вагітної жінки, а також за низку інших злочинів та за певні воєнні злочини, які були вчинені під час війни або в бойовій обстановці, як-от передача супротивнику технологій або засобів ведення війни, дезертирство та інші злочини, у тому числі ті, що пов'язані з порушенням законів або звичаїв війни. Діючий «прем'єр-міністр» «Донецької народної республіки» заявив, що смертні вироки будуть виноситися у виняткових випадках. Після закінчення війни «Донецька народна республіка» зробить своє законодавство «більш гуманним». ММПЛУ не має підтвердженої інформації щодо виконання «смертних вироків» після 17 серпня.

В. Розслідування порушень прав людини, пов'язаних із насиллям в Одесі 2 травня

71. МВС та Генеральна прокуратура продовжили розслідування щодо подій, пов'язаних із насиллям в Одесі 2 травня. Протягом звітного періоду не було оприлюднено нової офіційної

інформації. Всім підозрюваним у вчиненні злочинів 2 травня було продовжено запобіжні заходи (арешт або домашній арешт) ще на 60 днів. Правоохоронні органи (МВС, Генеральна прокуратура та СБУ) досі не мають бажання співпрацювати між собою. Більше того, ММПЛІУ отримала безпосередні свідчення, що на органи судової системи та правоохоронні органи здійснюється значний політичний тиск з метою змусити їх утримуватися від співпраці у цьому розслідуванні. Ця подія продовжує розділяти Одесу, причому кожна сторона конфлікту звинувачує іншу в початку масових безладів.

72. 12 вересня за ініціативою членів тимчасової слідчої комісії Одеської обласної ради депутати обласної ради розформували цю комісію у зв'язку із відсутністю достатніх повноважень для здійснення нагляду за процесом офіційного розслідування. Всі матеріали, зібрані тимчасовою слідчою комісією, були передані Тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України з розслідування фактів загибелі громадян у містах Одесі, Маріуполі, а також в інших містах Донецької та Луганської областей України.

73. 5 вересня Тимчасова слідча комісія Верховної Ради України зареєструвала проект постанови про свій підсумковий звіт. Але секретар Тимчасової комісії відкликала свій підпис у зв'язку із розбіжностями у версії тексту, наданого членам Комісії, та останній версії тексту. Існування цих розбіжностей підтвердив і голова Тимчасової слідчої комісії. Отже, видається, що деякі члени Комісії внесли зміни до остаточної версії – зокрема, було прибрано імена та прізвища деяких високопосадовців з Києва та Одеси (в тому числі лідерів руху «за соборність») з метою зменшення рівня їхньої відповідальності за події, пов'язані з насильством 2 травня. Більше того, роботі Тимчасової слідчої комісії перешкодив недостатній рівень співпраці між МВС, СБУ та прокуратурою, імовірно через конфіденційність офіційного розслідування.

74. У підсумковому звіті Тимчасової слідчої комісії згадується про деякі нові обставини: використання хлороформу в Будинку профспілок, затримки із гасінням пожежі в зв'язку із втручанням протестувальників, приїзд до Одеси секретаря Ради національної безпеки і оборони за декілька днів до 2 травня та його можлива причетність до організації актів насильства.

75. Станом на 16 вересня звіт перебував на розгляді Верховної Ради України. Члени Тимчасової слідчої комісії рекомендували парламенту широко розповсюдити звіт та запросити представників всіх відповідних правоохоронних органів на слухання щодо нього. Вони також рекомендували, щоб всі правоохоронні органи надали свої зауваження до Верховної Ради України протягом двох тижнів.

76. Розслідування також продовжила і спеціальна слідча група МВС, що знаходиться в Одесі. Її співробітники підкреслюють, що у підрозділу недостатньо досвіду розслідування масових заворушень, за участю різноманітних політичних груп, а також звертають увагу на велику кількість підозрюваних (114 осіб). За повідомленнями, рух «за соборність» України декілька разів намагався втрутитися у хід слідства, наприклад, пропонуючи свою допомогу із затриманням людей. Є свідчення, що судді приймали рішення про зміну запобіжного заходу (з арешту на домашній арешт) під тиском зі сторони активістів руху «за соборність». Наразі тільки одну особу було затримано відповідно до статті 115 Кримінального кодексу (вбивство), до неї застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту. Разом з тим, начальник слідчої групи повторно запевнив, що всі порушники, незалежно від своєї політичної приналежності, будуть притягнуті до відповідальності.

77. 12 вересня Уповноважений Верховної Ради України з прав людини направила до Генеральної прокуратури оновлену доповідь про порушення прав людини співробітниками правоохоронних органів протягом подій, пов'язаних із насиллям 2 травня.

78. Генеральна прокуратура ще не встигла передати до суду матеріали кримінального розслідування щодо чотирьох співробітників правоохоронних органів, яких обвинувачують у незаконному «звільненні» затриманих 4 травня²⁷.

79. Видається, що СБУ досі не готова надавати будь-яку інформацію щодо актів насилля 2 травня іншим правоохоронним органам та Тимчасовій слідчій комісії Верховної Радою України.

80. 16 вересня було проведено прес-конференцію незалежної громадської комісії щодо актів насилля 2 травня в Одесі. Протягом цього заходу було оприлюднено перевірену інформацію, що протягом подій 2 травня могло статися ще два смертельних випадки, а також 2 особи (з числа загиблих у Будинку профспілок) зазнали поранення від вогнепальної зброї: дві особи загинули від вогнепальної зброї (одна особа в Будинку профспілок, інша – біля нього), ще дві особи померли від важких опіків у військовому госпіталі Одеси. МВС проводить перевірку цієї інформації. Незалежна комісія продовжує стверджувати, що органи влади не вживають належних заходів для проведення об'єктивного та неупередженого розслідування. Вона підкреслює, що більшість з доказів були знищені невдовзі після подій 2 травня. Нарешті, комісія відзначила, що внаслідок витоку персональних даних почалися залякування деяких активістів та свідків, тому окремі з них були вимушені виїхати з області або з країни.

С. Розслідування порушень прав людини, скоєних на Майдані

Розслідування масових вбивств протестувальників (січень і лютий 2014 р.)

81. Генеральна прокуратура продовжила розслідування вбивств чотирьох протестувальників протягом 19-21 січня та щонайменше 98 осіб протягом 18-20 лютого. Всі вбивства об'єднані в одне провадження, в рамках якого троє колишніх співробітників спеціального підрозділу міліції «Беркут» з 4 квітня перебувають під вартою (3-поміж 26 підозрюваних).

82. За інформацією Генеральної прокуратури, досудове розслідування масових вбивств мирних протестувальників вже завершено, і три колишніх співробітника підрозділу «Беркут» були ознайомлені із матеріалами провадження. Це означає, що провадження переходить до стадії судового розгляду. Вперше матеріали справи будуть надані для ознайомлення не тільки трьом підозрюваним, а й усім сторонам. Це дозволить встановити, чи було зроблено всі необхідні слідчі дії та чи вчинені вони у відповідності до законодавства. Деякі адвокати вважають, що проведено ще не всі дії, відтак справу ще не скоро буде передано до суду.

Розслідування вбивств співробітників правоохоронних органів 18-20 лютого

83. У розслідуванні вбивств співробітників правоохоронних органів, що сталися 18-20 лютого, суттєвого прогресу не спостерігається. Останньою подією стало оприлюднення 7 липня 2014 р. звіту Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України щодо подій на Майдані. У цьому документі повідомляється, що протягом 18-20 лютого 196 співробітників МВС отримали вогнепальні поранення, і 17 з них (в тому числі 10 правоохоронців та 7 військовослужбовців внутрішніх військ) загинули. За повідомленнями, ніхто з них не мав при собі службової зброї.

84. Відповідно до звіту Тимчасової слідчої комісії, з незрозумілих причин слідча група, яка працювала на першому етапі, не відвідала госпіталів, куди були доставлені поранені правоохоронці, хоча стандартна процедура вимагає цього. Кулі, що були виїняті з тіл жертв, зберігалися із порушенням звичної процедури – зокрема, вони були поміщені в один контейнер, у результаті чого стало неможливим з'ясувати, якою кулею була поранена та чи інша особа.

²⁷ 4 травня протестувальники, що підтримують ідею «федералізації», зібралися перед Одеським міським управлінням міліції та вимагали звільнити осіб, затриманих 2 травня. Вони взяли штурмом управління. За рішенням заступника начальника обласного управління внутрішніх справ та інших керівників міліції 63 затриманих були незаконно звільнені.

85. Генеральна прокуратура України передала до МВС всі матеріали щодо вогнепальних поранень, яких зазнали правоохоронці. У звіті Тимчасової слідчої комісії зазначено, що МВС недбало ставиться до проведення розслідування вбивств, і в подальшому Комісія усунулася від цього розслідування.

D. Здійснення правосуддя

86. 2 вересня Вищий господарський суд України з розгляду цивільних та кримінальних справ у відповідності до законодавства виніс рішення про зміну місця розгляду справ судами, які знаходяться на території, підконтрольній озброєним групам. Відповідно до цього рішення, всі цивільні, адміністративні та кримінальні справи, що є підсудними Луганському обласному апеляційному суду, мають розглядатися у Харківському обласному апеляційному суді, а справи, підсудні Донецькому обласному апеляційному суду, мають розглядатися у Запорізькому обласному апеляційному суді²⁸. Цим рішенням також вносяться зміни до місць розгляду справ судами першої інстанції, розташованих на території, що перебуває під контролем озброєних груп. Ці справи нині розглядаються в інших судах, розташованих в районах Донецької і Луганської областей, що контролюються урядовими силами.

87. Активісти, які переважно підтримують позицію «за соборність» України, здійснювали суттєвий тиск на суддів протягом суду над активістом руху «за соборність», якого було затримано в Одесі 20 серпня за побиття людей, які вистрибували з вікон Будинку профспілок протягом подій 2 травня. Пізніше його було переведено до Херсону (для попередження масових протестів протягом судових слухань), де місцевий суд обрав для нього запобіжний захід у вигляді арешту на два місяці. 29 серпня протягом судових слухань у Херсонському обласному апеляційному суді відбулися протести проти досудового тримання під вартою цього активіста.

V. ЗМІНИ В ЗАКОНОДАВСТВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ РЕФОРМИ

88. Протягом звітнього періоду до Верховної Ради України були внесені законопроекти щодо прав ВПО та щодо протидії корупції. Крім того, перед переговорами тристоронньої контактної групи, результатом яких стало перемир'я, у парламенті було зареєстровано та ухвалено законопроекти, пов'язані з проведенням операції із забезпечення безпеки. Органи влади визначили пріоритетні сфери для проведення реформ. Жодних нових подій у сфері конституційної реформи не сталося.

A. Законодавчі зміни

Законопроекти, ухвалені у результаті підписання Мінського протоколу від 5 вересня

89. 16 вересня Верховна Рада України ухвалила два закони у зв'язку з підписанням Мінського протоколу від 5 вересня. Законопроект про «особливий статус» окремих районів Донецької та Луганської областей було внесено Президентом України 16 вересня. Передбачається, що особливий статус встановлюється на три роки. Закон дає право органам місцевого самоврядування вільно використовувати російську та будь-які інші мови у суспільному житті. Він передбачає скасування кримінальної та адміністративної відповідальності тих, хто брав участь у подіях на території Донецької та Луганської областей, щодо яких застосовується цей закон. Законом також встановлюється, що 7 грудня 2014 р. на цих територіях мають бути проведені місцеві вибори.

90. Органи місцевого самоврядування у цих районах будуть наділені більш широкими повноваженнями у порівнянні з іншими. Зокрема, їм буде надано право брати участь у

²⁸ Крім кримінальних справ, які розглядалися Донецьким обласним апеляційним судом протягом періоду, коли його було тимчасово перенесено до Маріуполя.

призначенні голів судів та органів прокуратури. Особливий статус дозволяє створювати на добровільних засадах загони народної міліції, які несуть відповідальність перед органами самоврядування. Законопроект передбачає виділення особливого фінансування на потреби цих територій і забороняє зменшувати обсяги такого фінансування, навіть при внесенні змін до Державного бюджету. Території, що наділені особливим статусом, матимуть можливість налагоджувати більш тісну співпрацю з Російською Федерацією. Закон набирає чинності після підписання Президентом з дня його опублікування в офіційних виданнях.

91. Для реалізації цього закону необхідне одне юридичне роз'яснення. Зокрема, необхідно чітко визначити повноваження нових органів місцевого самоврядування, а також територій, на яких органи місцевого самоврядування будуть здійснювати свої повноваження спільно з центральними органами влади, і тих, на яких повноваження належатимуть лише органам місцевого самоврядування.

92. Проект закону про недопущення переслідування та покарання осіб – учасників подій на території Донецької та Луганської областей передбачає скасування кримінальної та адміністративної відповідальності для осіб, що брали участь у діяльності «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» з 22 лютого до дня набрання чинності цим законом. Разом з тим, скасування такої відповідальності можливе за дотримання певних умов: протягом одного місяця необхідно звільнити всіх затриманих та скласти всю зброю і боєприпаси. Від відповідальності не звільнюються особи, які вчинили один або декілька важких злочинів, зокрема такі: «злочини проти життя і здоров'я (вбивства та нанесення тяжких тілесних ушкоджень), злочини проти статевої свободи та недоторканності, захоплення заручників, торгівля людьми, бандитизм; контрабанда; терористичні акти; наруга над могилою, місцями поховань або трупами; напад на життя співробітника правоохоронного органу, судді, посадову особи чи громадянина, який здійснює державні функції, адвоката, представника іноземної держави, загрози або насильство щодо службової особи чи громадянина, який здійснює державні функції, особи чи установи, що перебуває під міжнародним захистом осіб у зв'язку з діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя; геноцид. Від відповідальності також не звільнюються особи, які вчинили дії, що призвели до падіння 17 липня 2014 року в Донецькій області літака «Малайзійських авіаліній» рейсу МН17.

93. Всі нові законодавчі акти мають прийматися у відповідності із міжнародними нормами та стандартами та впроваджуватися у консультаціях з громадянським суспільством та місцевими громадами. Необхідно забезпечити гарантії належного процесу їх впровадження, у тому числі шляхом залучення відповідних організацій. Необхідно розробити стратегії практичної реалізації законодавства за участі осіб, що постраждали внаслідок конфлікту, та організацій громадянського суспільства у більш широкому сенсі. Це дозволить забезпечити впровадження законодавства відповідно до міжнародних норм та стандартів, в тому числі Резолюції Генеральної асамблеї 68/262, а також за сприяння та консультацій з боку відповідних міжнародних організацій.

Законопроекти із забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб

94. 28 серпня у Верховній Раді України було зареєстровано законопроект щодо статусу ВПО. Цей документ було розроблено у співпраці з ООН, ОБСЄ, Державною міграційною службою та представниками громадських організацій на основі проекту, запропонованого Українською Гельсінкською спілкою з прав людини та змін, внесених Міністерством юстиції. Законопроект передбачає спрощення порядку тимчасової реєстрації ВПО, зменшує строки реєстрації, розширює перелік соціальних послуг, які мають надаватися ВПО, та гарантує їм доступ до соціальних та медичних послуг. Крім того, він встановлює правові засади для підготовки спеціальних урядових програм для ВПО, єдиного реєстру та бази даних, інформації щодо наявного помешкання та можливостей працевлаштування в областях України, а також передбачає застосування державної системи соціальних гарантій, пенсійних виплат та покриття витрат, пов'язаних із тимчасовим переселенням сімей ВПО, за рахунок органів державної влади та органів місцевого самоврядування. 2 вересня Комітет Верховної

Ради з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин рекомендував парламенту ухвалити законопроект за прискореною процедурою, тобто, протягом семи днів між датами першого і другого читання. Перше попереднє читання законопроекту було призначено на 16 вересня, проте потім перенесене на 16 жовтня.

*Законопроект про протидію корупції*²⁹

95. 4 вересня Президент України вніс на розгляд Верховної Ради України проект закону про створення національного антикорупційного бюро³⁰. Бюро має бути наділено статусом правоохоронного органу та має проводити досудові розслідування, а також здійснювати оперативні та слідчі дії. Кількість співробітників установи має складати до 700 осіб, йому будуть підвідомчими корупційні злочини, розмір предмету яких складає 500 тис. грн. (37-38 тис. дол. США), й які вчинені державними службовцями високого рангу (рівня Адміністрації Президента або Уряду), в тому числі суддями та керівництвом МВС, Збройних Сил та митних органів. Антикорупційне бюро буде наділене повноваженнями розслідувати нові злочини, а також відповідні злочини, скоєні чиновниками часів президентства В. Януковича.

96. Передбачається створення спеціальної комісії з відбору директора та співробітників НАБ, а також прийняття порядку моніторингу способу життя та перевірки доброчесності державних службовців та самих співробітників Бюро, що не відповідає міжнародним нормам і стандартам. Проект закону передбачає застосування до співробітників НАБ суперечливих методів, в тому числі перевірки на поліграфі та «провокація хабарем». Реєстрація проекту закону та його ухвалення до кінця жовтня було однією з умов щодо процесу реформ в Україні, встановлених Міжнародним валютним фондом. Станом на 16 вересня Верховна Рада України не ухвалила проект закону.

97. 16 вересня парламент ухвалив оновлену версію Закону «Про очищення влади», який було прийнято в першому читанні 14 серпня. Законом створюються правові умови для всеохоплюючої люстрації або перевірки державних службовців всіх рівнів, які займали свої посади протягом перебування при владі колишнього Президента В. Януковича, у тому числі народних депутатів, міністрів та суддів Конституційного суду України, а також чиновників інших органів державної влади та місцевого самоврядування. Громадянське суспільство розкритикувало законопроект, прийнятий у першому читанні, оскільки він створював можливості для довільних звільнень³¹. Новий законопроект було підготовлено робочою групою парламенту спільно з організаціями громадянського суспільства, він містить приблизно 400 поправок. За словами одного з народних депутатів, які брали участь у розробці тексту законопроекту, в останній версії документу не передбачено люстрації певних виборних посад (народних депутатів, Уповноваженого Верховної Ради з прав людини та суддів Конституційного суду). На момент написання цієї доповіді текст нового законопроекту ще не був доступним. ММПЛУ зможе належним чином оцінити його лише після оприлюднення³².

Законодавство, ухвалене в зв'язку з проведенням операції із забезпечення безпеки

²⁹ Закон про систему спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

³⁰ Проект закону було внесено в пакеті законопроектів про антикорупційні заходи, що його Кабінет Міністрів України затвердив 2 липня 2014 р.

³¹ У п'ятій щомісячній доповіді ММПЛУ звернула увагу на низку недоліків: законопроект не передбачав створення єдиного незалежного люстраційного органу, відповідальність за проведення люстрації покладалася на голів відповідних органів. Було запропоновано звільнити майже всіх державних службовців, що протягом попередніх років обіймали керівні посади. Це означало, що в окремих департаментах та управліннях звільненню підлягають всі співробітники. Не було передбачено механізму забезпечення того, що на звільнені посади буде призначено якісно інших осіб.

³² Видається, що цей законопроект містить удосконалені формулювання положень щодо люстрації колишнього Президента України, керівників Адміністрації Президента, Прем'єр-Міністра та його заступників, голів та заступників голів обласних державних адміністрацій, державних службовців, пов'язаних із подіями Майдану, а також суддів і прокурорів, які виносили незаконні рішення щодо активістів Майдану.

98. 19 серпня у Верховній Раді України зареєстровано проект постанови про забезпечення однакової мобілізації громадян з усіх областей у зв'язку із проведенням операції із забезпечення безпеки, в тому числі з районів, що раніше перебували під контролем озброєних груп. Цей документ має усунути занепокоєння щодо недостатніх обсягів мобілізації ВПО та інших громадян зі східних областей.

99. 2 вересня Верховна Рада України прийняла у першому читанні проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення проведення мобілізації та гарантій громадянам, які проходять військову службу за призовом під час мобілізації». У законі пропонується встановити кримінальну відповідальність (позбавлення волі на строк від двох до п'яти років) для керівників підприємств, які відмовляються надавати автотранспорт підприємства на вимогу військових комісаріатів. Передбачається також збереження робочого місця та середнього рівня зарплати для мобілізованих працівників, а також звільнення мобілізованих підприємців від сплати податків і зборів. Такі заходи запропоновано у результаті серйозного тиску з боку громадськості.

В. Реформа судочинства та урядування

100. 10 вересня Тимчасова спеціальна комісія, створена 4 червня 2014 р. на виконання Закону «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», оприлюднила свій другий щомісячний звіт. Відповідно до своїх повноважень, Комісія може проводити оцінку рішень та поведінки суддів судів загальної юрисдикції, які розглядали цивільні, адміністративні та кримінальні справи, пов'язані із масовими протестами на Майдані, у період з 21 листопада 2013 р. до 11 квітня 2014 р. (дати набрання чинності цим Законом). Комісія розглянула 579 скарг, 504 з яких було відхилено, а 75 визнано прийнятними. Комісія також може проводити оцінку рішень та поведінки суддів, які виносили рішення у справах, щодо яких Європейський суд з прав людини встановив факт порушення норм Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Заяву про проведення оцінки рішень і поведінки судді може подати будь-яка фізична чи юридична особа. Представники ММПЛУ відвідають перші громадські слухання щодо суддів, з приводу яких було прийнято скарги, що попередньо призначено на 24 вересня 2014 р.

101. Іншою ініціативою, спрямованою на зміцнення довіри громадськості до судів, є національна кампанія, розпочата у вересні Радою суддів України, Державною судовою адміністрацією та Центром суддівських студій. У кожному суді відвідувачам буде запропоновано анонімно заповнити форму, що містить питання про організаційну та процесуальну діяльність суду. Одночасно із цим буде проведено опитування суддів, адвокатів, прокурорів, дослідників, представників громадських організацій та ЗМІ з питань рівня незалежності суддів в Україні.

Ефективне державне управління

102. Уряд України розпочав скорочення кількості державних установ, що є складовою пакету реформ органів влади, спрямованих та зменшення витрат на державне управління (відповідно до вимог МВФ). 2 вересня Президент України П. Порошенко видав Указ про ліквідацію 22 державних органів, що мали дорадчі, консультативні та допоміжні функції³³. Як правило, ці органи були неефективними та дублювали інші органи зі схожими повноваженнями. Крім того, їхня роль та вплив на ситуацію із захистом прав людини не була чітко визначена.

103. 10 вересня Кабінет Міністрів України видав Постанову «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», за якою передбачено скорочення державних органів,

³³ Це стосується Комітету з економічних реформ, Комітету з питань реформування правоохоронних органів, міжвідомчої робочої групи з аналізу стану додержання законодавства про свободу слова та захист прав журналістів, Ради регіонів, Ради експертів з питань українсько-російських відносин, робочої групи з питань реалізації Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні та Робочої групи з питань реформування кримінального судочинства.

що здійснювали наглядові функції, приблизно на 50%: або шляхом їх повної ліквідації, або злиттям їхніх функцій та скороченням на 34% кількості контрольних функцій, як виконували ці органи.

VI. ПОЛІТИЧНІ ПРАВА

Право обирати та бути обраним

104. 27 серпня вступив у силу Указ Президента України³⁴ про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів на 26 жовтня. Парламент чинного скликання виконує свої функції до моменту складання присяги новообраними народними депутатами.

105. Відповідно до чинного законодавства, вибори проходять за змішаною системою: у багатомандатному окрузі виборці голосують за політичну партію (пропорційна система), в одномандатному – за окремих кандидатів (мажоритарна система)³⁵. Для того, щоб мати можливість голосувати за мажоритарною системою, виборець повинен мати постійну або тимчасову реєстрацію. З огляду на це, деякі категорії осіб можуть мати труднощі із реалізацією свого права голосу. Наприклад, ВПО, що зареєструвалися за місцем свого тимчасового проживання, зможуть проголосувати як в одномандатному, так і багатомандатному окрузі, але ті, що не зареєструвалися за місцем тимчасового проживання, зможуть голосувати тільки за кандидатів зі списку політичних партій чи блоків (за пропорційною системою)³⁶.

106. Відповідно до закону про статус тимчасово окупованих територій³⁷, на території Автономної Республіки Крим вибори проводитися не можуть. Відтак, громадяни, які нині мешкають у Криму та бажають проголосувати, можуть зробити це лише на материковій Україні. Втім, вони не зможуть голосувати за кандидатів в одномандатному окрузі (як описано вище). Вибори Президента України, які сталися у травні, засвідчили, що багато людей не захотіли або не мали можливості приїхати до виборчих дільниць, розташованих на материковій Україні. Отже, відповідно до чинного законодавства, теоретично можуть бути обраними лише 438 народних депутатів з 450, оскільки 12 виборчих округів знаходяться в Криму.

107. У випадку дотримання умов перемир'я та досягнення мирної угоди між сторонами конфлікту на сході необхідно буде забезпечити безпеку жителів східних районів України, що знаходяться під контролем озброєних груп, зокрема, можливість безпечно та вільно реалізувати своє право голосу. Необхідно уникнути конфліктних ситуацій, які спостерігалися протягом виборів Президента України.

108. Судове провадження щодо заборони Комуністичної партії України, відкрите за клопотанням Уряду України, досі триває, оскільки дати судових слухань було перенесено. Якщо суд винесе рішення про заборону Комуністичної партії перед проведенням виборів, кандидати від цієї партії не зможуть прийняти участь у виборах. Одночасно з цим, народні

³⁴ Указ Президента України № 690/2014 «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» від 27 серпня 2014 р.

³⁵ 12 серпня було запропоновано три законопроекти про внесення змін до виборчого процесу, проте жодний з них не був ухвалений. Один з них передбачав проведення виборів за пропорційною системою та відкритими списками кандидатів, інший – запровадження пропорційної системи, а третій – часткове оновлення сучасної змішаної виборчої системи.

³⁶ Комітет ООН з прав людини у своїх Загальних зауваженнях 25 щодо статті 25 зазначив: «Якщо необхідно провести реєстрацію виборців, потрібно надати сприяння процесу реєстрації та не чинити йому перешкод. Якщо у зв'язку з реєстрацією висуваються вимоги щодо місця проживання, вони мають бути обґрунтованими [...]» (пар. 11).

³⁷ Закон України № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 р.

депутати та державні службовці продовжують обвинувачувати представників Комуністичної партії у підтримці «анексії Криму» та «Донецької і Луганської народних республік».

109. У тому, що стосується статусу національних меншин, угорська меншина у Закарпатській області висловлює занепокоєння з приводу обмеженої здатності обрати власних національних представників. Відповідно до статті 18(2) Закону України «Про вибори народних депутатів України», межі одномандатних округів визначаються з урахуванням у тому числі проживання на відповідній території національних меншин. Відтак, сусідні адміністративні одиниці, в яких проживають представники національних меншин, мають бути включені в один виборчий округ. У той же час наразі Центральна виборча комісія розділила територію компактного проживання угорців у Закарпатській області між різними виборчими округами³⁸. Угорська громада звернулася до Київського апеляційного адміністративного суду із вимогою переглянути рішення Центральної виборчої комісії.

110. Організації громадянського суспільства висловлюють занепокоєння щодо пропорційної представленості жінок у Верховній Раді України нового скликання, оскільки гендерні квоти досі прийняті не повністю³⁹ та не вживається системних заходів для заохочення жінок брати участь у політичному житті.

VII. ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПРАВА

111. Ситуація із безпекою на сході України має серйозний негативний вплив на права понад п'яти мільйонів жителів регіону, де проходили бойові дії⁴⁰. Більше того, ситуація на сході призводить до виснаження бюджетних ресурсів у всій країні, що, в свою чергу, впливає на різні категорії населення в інших регіонах України.

A. Право на достатній рівень життя (у тому числі на харчування, одяг і житло)

112. Незважаючи на оголошення перемир'я 5 вересня, місцеві адміністрації продовжують повідомляти про те, що артилерійські обстріли житлових будівель та інфраструктури не припиняються. За попередніми оцінками Міністерства регіонального розвитку, 4 501 житлових будинків і 4 733 об'єктів і систем забезпечення енерго- і водопостачання було пошкоджено у результаті бойових дій чи умисно зруйновано озброєними групами. Незважаючи на зусилля із відновлення пошкодженої інфраструктури, станом на 12 вересня як мінімум у 22 населених пунктах Донецької області не було проточної води, а у 93 населених пунктах – електрики. ММПЛУ отримала інформацію безпосередньо від постраждалих осіб щодо незаконного захоплення рухомого та нерухомого майна на сході України. Більшість таких людей вважає, що їхнє майно (квартири, бізнес, автомобілі) були незаконно привласнені учасниками озброєних груп. Як повідомляється, у деяких випадках, коли місцеві жителі відмовлялися віддавати майно, їх одразу вбивали чи затримували. 12 вересня з'явилася інформація про те, що лідери «Донецької народної республіки» планують націоналізувати майно усіх, хто покинув регіон, базуючись на списках осіб, які звернулися за статусом біженця в Російській Федерації. 16 вересня Рада національної безпеки та

³⁸ Як зазначає Комітет ООН з прав людини, «визначення меж виборчих округів та спосіб розподілу голосів не має спотворювати розподіл виборців або призводити до дискримінації жодної групи і не повинне перешкоджати або необґрунтованим чином обмежувати права громадян вільно обирати своїх представників».

³⁹ У жовтні 2013 р. у Верховній Раді України було зареєстровано законопроект про встановлення 35% квоти для жінок у списках політичних партій, але його не було прийнято. Нині жінки складають приблизно 9,8% від 450 народних депутатів України.

⁴⁰ Ці дані надані Управлінням ООН з координації гуманітарних питань, доповідь щодо ситуації № 11, станом на 12 вересня 2014 р.

оборони України зазначила, що «Луганська народна республіка» створила спеціальну комісію для нагляду над покинутими квартирами, які в подальшому будуть націоналізовані для потреб «республіки».

113. 9 вересня ММПЛУ отримала скаргу про те, що 4 серпня українські солдати видворили кілька жителів будинків у Маріїнці (Донецька область) біля пропускного пункту, що знаходиться під контролем урядових сил. Відповідна скарга була нещодавно передана до військової прокуратури⁴¹. Усі випадки незаконного захоплення майна повинні терміново розслідуватись; необхідно розробити прозорі процедури щодо повернення такого майна його законним власникам.

114. Пріоритетним питанням залишається налагодження безперервних поставок їжі та питної води. Місцеві адміністрації Донецької і Луганської областей повідомляли, що доставка основних сільськогосподарських продуктів ускладнена у зв'язку із веденням бойових дій. Тим не менш, за рахунок зусиль Уряду, приватних підприємців, волонтерів і гуманітарній допомозі, яка надійшла в регіон у серпні, жителі мали доступ до мінімального набору продуктів. Із припиненням вогню ситуація у цих районах трохи поліпшилася. У той же час, 15 вересня ММПЛУ отримала інформацію про те, що Єнакіївська тюрма №52 у м. Оленівка (Донецька область) не отримувала поставок продуктів харчування вже протягом майже двох місяців, що поставило 450 ув'язнених під ризик голоду.

В. Право на працю

115. За даними Уряду, близько 39 985 суб'єктів малого і середнього бізнесу у Донецькій і Луганській областях припинили свою діяльність через бойові дії. Це безпосередньо вплинуло на 54% підприємців регіону, внаслідок чого багато людей втратили роботу. Через знищення промислових компаній і шахт⁴² без роботи лишилися більш ніж 30 000 жителів Донбасу. Навіть якщо бойові дії припиняться, багато хто з місцевих мешканців не зможе одразу повернутися до роботи, оскільки для перезапуску багатьох технологічних процесів на деяких із таких компаній потрібно багато часу та ресурсів.

116. Багато з тих, хто покинув регіон, може не отримувати допомоги у зв'язку із безробіттям, оскільки їхні трудові угоди не були офіційно розірвані (що є основною вимогою для реєстрації особи як безробітної). Також, згідно з чинним законодавством, ті особи, що розірвали свою трудову угоду в односторонньому порядку (навіть через міркування власної безпеки), не можуть претендувати на допомогу у зв'язку із безробіттям упродовж трьох місяців. Крім того, деяким особам не вистачає мотивації для пошуку нової роботи, особливо у таких регіонах, як Київ, де пакет допомоги у зв'язку з безробіттям вищий за мінімальну платню, яку пропонують більшості ВПО. Приток ВПО збільшив рівень безробіття у відповідних громадах. У деяких регіонах рівень безробіття зростає на 1% щомісяця, що викликає напруження.

117. Прокуратура Тернополя оприлюднила інформацію про незаконне звільнення мобілізованого солдата з робочого місця. Чоловіка мобілізували у березні, і через його відсутність на робочому місці його звільнили з посади менеджера у місцевій крамниці. Прокурор надіслав запит відповідному роботодавцю із вимогою поновити чоловіка на роботі та виплатити йому заробітну плату, у тому числі за період з моменту звільнення. Військова прокуратура Південного регіону повідомляє про подібні порушення трудових прав у Херсонській області. Були вжиті заходи з поновлення військовозобов'язаних на їхніх цивільних посадах.

⁴¹ Інші звинувачення у грабунках та експропріації майна членами добровольчого батальйону «Айдар» на початку літа стали відомими нещодавно, після оприлюднення звіту Amnesty International щодо низки порушень прав людини, які вчиняються членами цього батальйону.

⁴² 12 вересня Донецька обласна державна адміністрація оголосила, що як мінімум 14 державних шахт повністю припинили роботу, а виробництво вугілля впало майже на 50%.

С. Соціальні права

118. 23 серпня Державне казначейство Луганської області відновило свою роботу, що надало змогу 232 регіональним державним установам у сфері охорони здоров'я, освіти, культури та соціального захисту виплачувати заробітні плати та здійснювати інші видатки, а також соціальну допомогу, субсидії та інші бюджетні виплати. Станом на 11 вересня були перераховані кошти в рамках соціальної допомоги за період з липня по серпень. Такі виплати призначаються малозабезпеченим сім'ям, сім'ям із дітьми, дорослим і дітям із інвалідністю, що мешкають у Донецьку. Пенсії виплачуються у 21 районі і 13 містах Донецької і Луганської областей.

119. Оскільки кількість вбитих і поранених солдат зростає, обласні органи влади були змушені виділяти більше ресурсів для забезпечення потреб військовослужбовців і їхніх родин. Наприклад, за звітний період обласні ради Львівської, Волинської, Чернівецької, Тернопільської та Івано-Франківської областей розробили спеціальні соціальні програми для зазначених категорій населення. Такі програми передбачають одноразову соціальну допомогу, надання земельних ділянок, соціальних і реабілітаційних послуг, а також звільнення від оплати певних рахунків за комунальні послуги тощо.

120. Дружини військовослужбовців заснували у Миколаєві неурядову організацію, метою якої є захист прав військовослужбовців. Зокрема, ця організація допомагатиме солдатам подолати бюрократичні процедури, необхідні для отримання соціальної допомоги, земельних ділянок і житла; також вона займатиметься пристосуванням житлових приміщень для спеціальних потреб поранених військових.

Д. Право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я

121. Недостатній рівень безпеки та захисту впливає на доступ до та надання послуг з охорони здоров'я у частині Донбасу, яка контролюється озброєними групами. За наявною інформацією, у Донецьку, Горлівці, Макіївці, Торезі та Луганську послуги з охорони здоров'я надаються в обмеженому масштабі. За даними неурядових організацій, у деяких із названих районів не працює швидка допомога через відсутність пального для машин. Щонайменше 32 лікарні перестали працювати, а 45 медичних установ були пошкоджені чи знищені. За підрахунками, на відновлення цих об'єктів знадобиться 467 млн. грн.⁴³ (36 млн. дол. США).

122. Лікування людей, хворих на ВІЛ/СНІД, туберкульоз, а також наркозалежних, було перервано. У Луганській області необхідна терапія тепер розповсюджується не в Луганську, а в Северодонецьку, звідки вона доставляється далі до міст, що контролюються Збройними Силами України. У пенітенціарних установах, що знаходяться на території, підконтрольній «Донецькій народній республіці», антиретровірусна терапія (АРТ) не надається. Загалом, в обох областях спостерігається критичний дефіцит АРТ препаратів і тестових систем на вірусне навантаження, у тому числі для вагітних. Такий стан речей створює серйозний ризик для життя та здоров'я людей із ВІЛ/СНІД чи туберкульозом. Також це підвищує загрозу неконтрольованого поширення інфекції, особливо враховуючи повідомлення про швидке зростання ринку героїну у східних регіонах, починаючи з весни.

123. До того ж, Уряд відклав⁴⁴ оголошення тендерів щодо забезпечення АРТ та інших життєво необхідних препаратів. Деякі види лікування та вакцин від туберкульозу недоступні з кінця весни 2014 р. Окрім того, через девальвацію національної валюти Міністерство охорони здоров'я не може забезпечити достатню кількість необхідних препаратів.

⁴³ За попередніми підрахунками Міністерства регіонального розвитку.

⁴⁴ Подібні тендери зазвичай оголошують у квітні. Цього року це сталося лише у серпні. Лише три заявки щодо постачання АРТ були прийняті, іншим 20 було відмовлено через високі ціни. Тендери були оголошені заново і будуть переглядатися Міністерством 19 вересня.

124. Оскільки кількість військових, поранених на східній Україні, зростає, лікарням у всіх областях країни стає все важче надавати кваліфіковану медичну допомогу. У багатьох областях лікарням не вистачає персоналу, досвіду чи ресурсів, вони часто спираються на волонтерську допомогу. Неурядові організації повідомляють про нестачу психологічної допомоги, яка особливо необхідна військовим-добровольцям. Також була інформація про випадки, коли лікарі відмовлялися належним чином зазначати у медичних висновках інформацію про серйозні поранення для того, щоб зменшити обсяг державних соціальних виплат у майбутньому⁴⁵.

125. Становище людей, що перебувають в інтернатах, в усіх областях України лишається дуже складною. 25 серпня Громадська комісія з прав людини оприлюднила результати оцінки одного психоневрологічного інтернату, які показали значну кількість порушень прав людини⁴⁶, як-от: нестача необхідного лікування, застосування карних заходів і покарань, примусової праці від 9 до 12 годин на добу, невиправдане застосування сильних психотропних речовин, які часто спричиняють фізичне страждання. Також було встановлено, що багато хто з пацієнтів, які не мали жодних патологій, були поміщені у цю установу без їхньої згоди чи зі значними порушеннями їхніх процесуальних прав. Згодом вони були визнані судом недієздатними та, відповідно, не могли оспорювати своє «лікування». Такі умови не лише порушують право на здоров'я, але й викликають занепокоєння щодо захисту від нелюдського та такого, що принижує людську гідність, поводження. Враховуючи встановлені обставини, за розпорядженням обласної державної адміністрації була створена спеціальна медична комісія для подальшого вивчення умов утримання в інтернаті. За результатами обстеження пацієнтів було виявлено, що 80% із них не повинні були бути розміщені в інтернаті і могли лікуватись без ізоляції від суспільства. Вважається, що схожа ситуація склалася у більшості психоневрологічних інтернатів, що знаходяться у підпорядкуванні Міністерства соціальної політики. Така ситуація доводить необхідність широкомасштабної реформи системи інституційного догляду в Україні.

Е. Право на освіту

126. За даними Міністерства освіти, станом на 1 вересня відкрились лише 547 з 1 091 шкіл Донецької області та 250 з 690 шкіл Луганської області, тому з 1 вересня навчання змогли розпочати 196 300 дітей⁴⁷. Решта, 984, шкіл обох областей не змогли відкритись або через серйозні пошкодження в результаті бойових дій, або з міркувань безпеки. У результаті цього доступу до освіти були позбавлені близько 270 тис. дітей, переважно у районах, що перебувають під контролем озброєних груп.

127. За висновками попередньої оцінки Міністерства регіонального розвитку⁴⁸, принаймні 217 будівель закладів освіти було пошкоджено, на їхню реконструкцію потрібно щонайменше 103 млн. грн. (близько 8 млн. дол. США). У населених пунктах, що контролюються озброєними групами, Міністерство освіти свідомо відклало початок нового навчального року до 1 жовтня чи до стабілізації ситуації – для забезпечення безпеки дітей. Також у цих областях були запроваджені можливості дистанційного навчання для дітей 5-11 класів. Проблеми з безпекою також обмежили реалізацію права на освіту випускників шкіл. Лише 20 тис. дітей із 36 тис. змогли скласти зовнішнє незалежне оцінювання, що є необхідною умовою вступу до вищого навчального закладу.

128. 1 вересня «міністр освіти» «Донецької народної республіки» видав наказ про зміну

⁴⁵ Указ Кабінету Міністрів України № 413, прийнятий 20 серпня 2014 р., встановлює порядок отримання статусу «учасника бойових дій», який, у свою чергу, дає право на отримання певної соціальної допомоги.

⁴⁶ Результати дослідження Великобрильського психоневрологічного інтернату, проведеного за ініціативою Одеської державної адміністрації, доступні за посиланням: <http://cchr.org.ua/>.

⁴⁷ За даними Державної служби статистики, у 2013-2014 навчальному році у Донецькій і Луганській областях було загалом 509 100 школярів.

⁴⁸ Інформація надана Програмою розвитку ООН 4 вересня під час зустрічі міжвідомчої групи ООН із відбудови та відновлення життєдіяльності.

підпорядкування освітніх установ, що знаходяться на території «Донецької народної республіки». Учителів змушували підписувати заяви про «ознайомлення з наказом» під загрозою звільнення. Також вчителів попросили надати особисту інформацію, аби «Донецька народна республіка» змогла виплачувати їм зарплатню. Міністерство освіти та науки України зробило публічну заяву 1 вересня, наголошуючи, що «участь педагогічного персоналу у подібних провокаціях (вихід на роботу, проведення занять, освітніх заходів та інше) є недопустимою та матиме юридичні наслідки». Такий підхід потенційно ставить місцевих освітян у складну позицію, оскільки їм доводиться обирати між санкціями або зі сторони керівників «Донецької народної республіки», або зі сторони української влади, та у той же час виконувати власні обов'язки із навчання дітей.

129. 10 вересня представники озброєних груп захопили будівлю Донецького національного університету, звільнили ректора за його «неоднозначну позицію» та призначили нового. Озброєні групи також нагадали працівникам університету про указ «Донецької народної республіки» щодо зміни підпорядкування освітніх установ.

130. Школярі деяких сільських районів Херсонської, Миколаївської, Волинської та Рівненської областей мають обмежені можливості відвідувати школу через те, що їхні шкільні автобуси були передані на потреби армії відповідно до мобілізаційних планів. Відстань від деяких сіл до найближчих шкіл є значною, тому для перевезення школярів потрібен транспорт. Обласні органи влади намагаються вирішити це питання шляхом залучення приватних перевізників.

VIII. ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ (ВПО)

131. За останній місяць кількість ВПО зросла до 275 489 осіб⁴⁹. Цей показник свідчить про підвищення динаміки переміщення, зокрема з нових регіонів, як-от м. Новоазовськ на півдні Донецької області. Він також засвідчує збільшення фактів реєстрації осіб, які переселилися раніше – можливо, через необхідність записувати дітей до шкіл та отримувати державну підтримку. Тим не менш, через відсутність єдиної державної процедури реєстрації та чіткої системи надання допомоги, багато ВПО ще не зареєстровані.

132. За даними Державної служби України з надзвичайних ситуацій, станом на 8 вересня 32% ВПО складали діти, а 14% – особи похилого віку або люди з інвалідністю. Середньостатистична родина складається з трьох людей; дві третини дорослих ВПО складають жінки. Такий стан речей породжує особливі потреби, адже більшість родин ВПО складаються з людей похилого віку й одиноких жінок із дітьми.

133. Тривалий конфлікт має все більший психологічний вплив на ВПО. Багато хто з ВПО сподівався повернутися додому до кінця літа, але вже на початку вересня вони зрозуміли, що мають думати про облаштування свого перебування у місці вимушеного переселення на більш тривалий період часу.

Право на освіту

134. Незважаючи на проблеми, описані у пункті 135, процес оформлення дітей із числа ВПО у школи пройшов без особливих перешкод, освітні заклади демонстрували гнучкість у цьому процесі. За словами Міністра освіти, станом на 8 вересня близько 49,195 дітей ВПО відвідують шкільні та дошкільні навчальні заклади. Місцевій владі та громадським організаціям відомо про сім'ї, які ще не записали своїх дітей до школи, сподіваючись повернутись додому у найближчому майбутньому, особливо після оголошення перемир'я. Точна кількість дітей, що поки не зараховані до школи, наразі невідома. Також надходять повідомлення, що діти ВПО травмовані та мають труднощі із адаптацією у нових школах. У той же час як учні з місцевих сімей неохоче вступають у контакт із дітьми з Донецької і

⁴⁹ Державна служба України з надзвичайних ситуацій, 18 вересня 2014 р.

Луганської областей. 4 вересня Міністр освіти видав спеціальну інструкцію, аби нагадати шкільним адміністраціям і вчителям, щоб вони ставилися до дітей зі складу ВПО особливо уважно та толерантно.

Діти, розлучені із сім'єю

135. Деякі діти ВПО з Донбасу відділені від родини і не супроводжуються дорослими. Багато хто з них був відправлений родиною до «літніх» таборів, аби уникнути небезпеки та насилля у зоні конфлікту. Спочатку планувалося, що діти повернуться після літніх канікул, але ескалація насилля змінила ситуацію. Міністерства, міжнародні та місцеві організації намагаються об'єднати свої зусилля задля виявлення таких дітей та возз'єднання їх зі своїми родинами.

Особи, що повернулися

136. Люди почали повертатися до Донецької і Луганської областей у липні (переважно до районів, що контролюються українською владою). Повертатися до територій, підконтрольних озброєним групам, люди почали в серпні, а особливо ці процеси активізувались після оголошення перемир'я 5 вересня. Представники Управління Верховного комісара ООН у справах біженців стали свідками довгих черг машин на пропускному пункті на в'їзді до Слов'янська на вихідних перед початком шкільних занять. У зв'язку із наближенням зими та повідомленнями про привласнення озброєними групами майна, деякі люди ненадовго повертаються навіть у зону збройного конфлікту – аби взяти теплий одяг, постільну білизну, інші речі, а також перевірити стан свого майна.

Соціальна допомога

137. Надання соціальної допомоги багатьом ВПО затримується. Таким чином є ситуації, коли люди позбавлені грошей тижнями чи навіть місяцями. ВПО і надалі буде складно отримувати виплати за попередні періоди, коли гроші не перераховувалися. Це пояснюється відсутністю електронного реєстру минулих виплат та необхідністю перевіряти дані про такі виплати вручну. Міністерство соціальної політики розробляє процедури, які б дозволили швидко вирішити це питання. Питання з соціальною допомогою є критичним, враховуючи велику частку жінок, дітей, осіб похилого віку та людей з інвалідністю серед ВПО, а також обмежені можливості працевлаштування.

138. Доступ до урядової допомоги є особливо складним для ВПО з ромської національної меншини. Організація з правової допомоги м. Дніпропетровськ зазначає, що близько у 60% ромів немає документів, що посвідчують особу. Таким чином, у них немає можливості пройти реєстрацію і отримувати допомогу.

Забезпечення житлом

139. За даними Державної служби України з надзвичайних ситуацій, 20% ВПО живуть у громадських установах, які фінансуються державою. Решта поселені у приватні помешкання чи заклади. Фінансування державних установ лишається проблемним, тому що центральна влада ще не виділила ресурси для оплати комунальних послуг у громадських установах, куди поселяють ВПО з Донецької та Луганської областей. За даними Уряду, станом на 12 вересня принаймні 25,500 ВПО проживають у закладах, які фінансуються державою і які непридатні для життя взимку.

140. Низка неурядових організацій засвідчила випадки насильства серед ВПО, що мешкають у громадських закладах. Така поведінка пояснюється посттравматичним стресом, складними умовами життя та невпевненістю у майбутньому. Медики занепокоєні тим, що у місцях значного скупчення людей підвищений ризик захворювання на туберкульоз та інфекційні хвороби.

Діяльність громадянського суспільства

141. Через відсутність стабільної державної програми з допомоги, більшість ВПО шукають

допомоги у звичайних громадських і релігійних груп і організацій. Віддача зазначених груп неймовірна. Вона підтримується приватними пожертвами, активним використанням соціальних мереж й апелюванням до громадського духу. Проте велику кількість волонтерів склали студенти та вчителі, які наразі припинили свою активність через початок нового навчального року. Решта волонтерів критично виснажена через постійно зростаючу кількість ВПО та постійне скорочення підтримки ззовні.

ІХ. ПРАВА ЖІНОК

142. Хоча жінки складають 53,8% населення, нерівність між чоловіками та жінками в Україні досить відчутна. Ця тенденція проявляється у недостатній представленості жінок у політичному житті, зокрема у тому, що стосується найвищих посад, різниці у заробітній платні, непропорційному рівні бідності жінок⁵⁰. Домінуючі соціальні стереотипи щодо ролі жінки у сім'ї та суспільстві лише підтримують і збільшують кількість проявів дискримінації щодо жінок і гендерної нерівності.

143. Протести на Майдані продемонстрували, що жінки є рівними та активними учасницями, які можуть координувати та очолювати боротьбу за свої права. Багато представників громадянського суспільства переконані, що Майдан створив вдалий момент для подолання давно існуючого гендерного дисбалансу та перегляду гендерної політики, заохочення активної участі жінок у громадському і політичному житті та надання їм всебічної підтримки. Проте п'ять місяців збройного конфлікту відсунули ці можливості на задній план. Як зазначала ММПЛУ у своїх попередніх звітах, скорочення бюджетних видатків непропорційно вплинуло саме на жінок, а дві третини ВПО, які складають жінки з дітьми, опинилися у скрутних обставинах.

Сексуальне насильство і насильство за ознакою статі

144. До ММПЛУ надходила інформація про випадки сексуального і насильства і насильства за ознакою статі, що вчиняється на сході України. Одна з неурядових організацій зазначила, що жінок, які лишаються у зоні збройного конфлікту, змушують прибирати, готувати їжу та прати речі учасників озброєних груп. Команди волонтерів, які допомагають з евакуацією людей, дізнаються безпосередньо від потерпілих жінок інформацію про зґвалтування та затримання жінок на контрольно-пропускних пунктах. Також мали місце випадки викрадення жінок озброєними групами, місце їхнього перебування лишається невідомим.

145. Під час зафільмованого допиту один із учасників озброєних груп, затриманий Службою безпеки України, зазначив, що на пропускному пункті, де він служив, місцевих жінок захоплювали для групового зґвалтування, а потім вбивали. Неурядова організація «Ла Страда» отримувала низку дзвінків на гарячу лінію від жертв зґвалтувань чи їхніх родичів, та надавала їм психологічну допомогу. 15 вересня одна з регіональних неурядових організацій, що працює з ВПО, повідомила ММПЛУ про випадки зґвалтування, що були скоєні членами озброєних груп так званої «Донецької народної республіки», вірогідно, вихідцями з Кавказького регіону. Надходили також достовірна інформація про звинувачення членів батальйонів територіальної оборони у зґвалтуванні жінок.

146. Деталі про такі події обмежені, їх складно з'ясувати. Мала кількість свідчень може бути пояснена тим, що говорити про зґвалтування та інші форми сексуального насильства страшно, люди побоюються помсти або стигматизації, яка може бути пов'язана зі зґвалтуванням. Українська фундація громадського здоров'я та неурядова організація Health Right International, які надають безоплатну допомогу ВПО, зазначають, що жінки часто не звертаються за психологічною допомогою, доки не отримають підтримку щодо задоволення основних потреб – житла, одягу, їжі, – у той час як робота з жертвами

⁵⁰ Див. четверту і п'яту доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні. Доповіді доступні за посиланням: <http://un.org.ua/en/information-centre/news/1870>.

сексуального насильства вимагає принаймні кількох консультацій у психолога, допоки жінка зможе відкритися. Також є труднощі зі збором інформації у зв'язку із активними бойовими діями на сході України, де присутність правоохоронців є обмеженою, а досвідчені громадські організації або були змушені виїхати, або не можуть ефективно продовжувати свою роботу. Враховуючи такий стан речей, «Ла Страда» проводить кампанію з попередження сексуальної експлуатації та торгівлі людьми. До Слов'янська були надіслані роздаткові матеріали, які мають далі розповсюджуватися у східних областях.

Домашнє насильство

147. За даними неурядових організацій, жінки зі східних регіонів зазначали, що в їхніх сім'ях періодично виникають конфлікти через «ідеологічні» розбіжності. «Ла Страда» отримувала дзвінки від жінок, які скаржилися на своїх чоловіків. Останні підтримують «Донецьку народну республіку» або «Луганську народну республіку» і намагаються перешкодити своїм дружинам покинути зону конфлікту, навіть якщо у них є маленькі діти.

148. Ризик домашнього насильства щодо жінок підвищився у зв'язку із поверненням військовослужбовців із зони проведення операції із забезпечення безпеки. Лікарі, що працювали із пораненими українськими військовими, зазначають, що багато хто з них зловживає алкоголем, аби справитись із отриманою психологічною травмою. Волонтери, що працюють у лікарнях, також наголошують на необхідності залучення кваліфікованих і досвідчених психологів. Неурядові організації, які надають соціальну та психологічну допомогу жінкам, зазначають, що деякі жінки зверталися за допомогою через акти насильства, вчинені стосовно них власними чоловіками, які повернулися з зони бойових дій на сході України. У той же час самі жінки виправдовують поведінку чоловіків, пояснюючи її посттравматичним стресом. Українська фундація громадського здоров'я та неурядова організація Health Right International зазначають, що жінки не завжди визнають факти насильства як такі; застосування фізичної сили до них і психологічний тиск вважаються «нормальним станом речей».

149. Крім того, постійна демонстрація актів насильства у ЗМІ піднімає рівень толерантності до жорстокості й агресії. Неурядові організації із захисту прав жінок передбачають підвищення рівня домашнього насильства в Україні. Це вимагатиме від Уряду забезпечити необхідні механізми для попередження домашнього насильства, підвищити обізнаність громадськості із цією проблемою і надавати підтримку та допомогу її жертвам. Ратифікація Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульської конвенції) є важливим кроком, який має бути здійсненим для розв'язання цієї проблеми.

Х. ПРАВА ЛЮДИНИ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ

150. 14 вересня в АРК і м. Севастополь були проведені «місцеві вибори». Як повідомляється, вони пройшли без інцидентів. Вони проводились у рамках загальноросійських місцевих виборів, що мали місце ще у 14 суб'єктах Російської Федерації. Україна заявила, що ці вибори є незаконними, і що їхні результати не матимуть жодного юридичного впливу на статус АРК. Центральна виборча комісія Російської Федерації опублікувала попередні результати виборів, за якими явка на виборах у Криму становила 52,69%, а у Севастополі – 48,03%. Меджліс кримськотатарського народу закликав бойкотувати ці вибори. 9 вересня управління із зв'язків з громадськістю та ЗМІ Генеральної прокуратури України заявило, що проведення виборів кваліфікується як спроба сформувати незаконну владу і наголосило, що проти організаторів виборів будуть відкриті кримінальні провадження.

151. Напередодні виборів у Сімферополі була проведена кримська конференція «Про становище кримськотатарського народу у сучасному світі», у якій узяли участь представники фактичної влади Криму. У рамках конференції були створені робочі групи

зادля «нейтралізації політичної конфронтації, міжетнічної і міжрелігійної напруги». За словами глави однієї із робочих груп, однією з основних цілей конференції було заохотити кримських татар узяти участь у виборах. «Прем'єр-міністр» Криму Сергій Аксьонов наголосив, що конференція започаткувала новий етап відносин між кримськими татарами та представниками фактичної влади півострову. «Представник Президента Російської Федерації у Криму» на конференції повідомив кримських татар, що їм нададуть посади в його установі. Тим не менш, кримськотатарська громада проігнорувала цей захід. Лідери кримських татар заявили, що конференція була організована задля розділу їхньої громади. Рефат Чубаров, Голова Меджлісу кримськотатарського народу, оприлюднив заяву, в якій засудив конференцію, де його заступнику не дали слова. Він також наголосив, що кримських татар, що є державними службовцями та які відвідали захід, змушували це зробити.

152. Протягом звітного періоду зафіксовано численні порушення прав людини в АРК, скоєні представниками фактичної влади півострову.

А. Верховенство права

153. Правоохоронні органи Криму продовжують і посилюють обшуки, зокрема на предмет так званої «екстремістської» літератури та діяльності, особливо серед кримських татар. 19 серпня Федеральна служба безпеки (ФСБ) Російської Федерації провела обшук будинку кримськотатарської родини (віруючих мусульман) у Бахчисараї. За повідомленнями ФСБ, були виявлені «екстремістська» література та зброя. 26 серпня директор Джанкойської медресе був оштрафований на 2 000 російських рублів (близько 50 дол. США) відповідно до Кодексу про адміністративні правопорушення Російської Федерації за інкриміноване йому зберігання та розповсюдження екстремістської літератури. 28 серпня кілька поліцейських та людей у камуфляжі та в цивільному одязі увійшли до будинку кримськотатарської сім'ї у Бахчисараї. Пред'явивши рішення суду, вони незаконно обшукали помешкання на предмет виявлення наркотиків і зброї. Натомість вони конфіскували книги, занесені до так званого «переліку екстремістської літератури», забороненої російським законодавством щодо протидії екстремізму.

154. Група кримськотатарських активістів-правозахисників та місцеві ЗМІ підтвердили, що 9 вересня кримська гімназія у м. Танкове (Бахчисарайський район) була обшукана особами у цивільному одязі. Вони обшукували бібліотеку й аудиторії з метою виявлення «екстремістської літератури». Два викладачі турецької мови були викликані на допит після того, як «заборонена література» була знайдена. Інші вчителі стверджували, що таких книжок у бібліотеці ніколи не було, і що вони були підкинуті ФСБ як сфабриковані докази. У такий же спосіб 11 вересня 5 працівників прокуратури Криму обшукали бібліотеку Кримського інженерно-педагогічного університету з метою виявлення забороненої літератури.

155. 10 вересня обшукали два будинки кримських татар у селі Кам'янка (Ленінський район). Як і в попередніх випадках, озброєні чоловіки увірвались до будинків рано вранці, пред'явили дозвіл, але відмовилися залучати незалежних свідків. Вони шукали зброю, наркотики та «екстремістську» літературу. В результаті було конфісковано два ноутбуки, мобільний телефон і дві релігійні книги із «забороненого списку». Власників будинку забрали до Сімферополя на допит, їх відпустили за 18 годин. Їх також змусили підписати заяву, що до них «не застосовували моральний чи фізичний тиск». Разом з тим, їхні ноутбуки так і повернули.

156. 4 і 5 вересня щонайменше 10 кримськотатарських домівок були обшукані поліцією та ФСБ у Сімферополі, Нижньогірському, Красноперекопському та Бахчисараї. Ці будинки належали як звичайним людям, так і членам Меджлісу, у тому числі головам районних представництв Меджлісу. Поліція, яка мала відповідні ордери, не знайшла зброю чи наркотики, проте конфіскувала релігійну літературу. 16 вересня представники ФСБ і поліція обшукали будівлю меджлісу у Сімферополі та конфіскували документи, релігійну

літературу, комп'ютери, носії інформації та деякі особисті речі Мустафи Джемілева, колишнього Голови Меджлісу, у тому числі гроші та травматичну зброю. Редакція кримськотатарської газети «Авдет» також стала об'єктом обшуку. У той самий день представники ФСБ обшукали два будинки кримських татар, у тому числі будівлю представництва Меджлісу у Білогорському районі.

157. 8 вересня правоохоронці провели обшук в будинку широковідомої активістки, українки за національністю. Вони конфіскували електронну техніку для подальшого розслідування, а саму українську активістку утримували в управлінні з боротьби з екстремізмом протягом 6 годин. Активістку допитували щодо її участі у травневих протестах проти заборони в'їзду Мустафи Джемілева до Криму. Її також питали про її «антиросійські» публікації в Інтернеті, які назвали «екстремізмом і підбурюванням людей до міжетнічної ворожнечі». Після цього активістка залишила Крим, побоюючись сфальсифікованих звинувачень у тероризмі, які можуть призвести до її арешту як «екстремістки». Також є інформація про те, що кримських татар викликають до відділків міліції та проводять допити щодо їхньої участі у травневих протестах.

158. 1 вересня Уповноважений Верховної Ради України з прав людини отримала інформацію від прокуратури Російської Федерації щодо умов утримання та можливого застосування тортур проти українських громадян: кримського режисера Олега Сенцова та О. Кольченка. Зазначені особи разом із двома іншими були спочатку затримані у Криму за звинуваченнями у тероризмі, а потім передані до установ тримання під вартою ФСБ у Москві. За словами прокурора Російської Федерації, умови утримання О.Кольченка відповідають стандартам російського законодавства, і звинувачення у застосуванні тортур не мають жодного підґрунтя. Інформація про застосування тортур до Олега Сенцова ще має бути перевірена.

В. Свобода мирних зібрань, вираження поглядів, релігії та пересування

Свобода мирних зібрань

159. Продовжують мати місце обмеження права на свободу зібрань. Влада Сімферополя відмовилася надати дозвіл на проведення кримськотатарського зібрання, яке планувала провести неурядова організація «Кардашлдик» 23 серпня біля меморіального комплексу жертв депортації кримських татар після Другої світової війни. Офіційним приводом відмови стала дуже висока температура повітря, яка могла негативно вплинути на здоров'я учасників зібрання. Проте інші заходи, які мали проводитись на вулиці, проводилися так, як і планувалося. 24 і 25 серпня місцева кримська влада, правоохоронні органи та ФСБ вжили зусиль для запобігання чи обмеження участі у заходах, присвячених Дню прапора та Дню незалежності України, що проводились у Севастополі та Сімферополі. Серед іншого, були заборонені марші, а також мали місце затримання та виклики до відповідних органів «для запобіжних бесід». 26 серпня поліція Севастополя заборонила проведення антикорупційного зібрання на головній площі.

Свобода вираження поглядів

160. 10 вересня Інститут масової інформації оприлюднив свій щомісячний аналіз регулювання свободи вираження поглядів фактичною владою Криму за серпень. За результатами аналізу встановлено, що кількість порушень свободи вираження поглядів зросла з одного випадку у липні до дев'яти випадків у серпні.

161. 12 вересня Телерадіоцентр Криму відмовився повернути обладнання телекомпанії «Чорноморська», яку він попередньо конфіскував, незважаючи на рішення господарського суду Криму. Конфіскація обладнання унеможливила роботу телеканалу. Дунья Міятовіч, Представник ОБСЄ з питань свободи ЗМІ, наголосила, що це «спроба тиску на незалежні ЗМІ Криму, які дають простір для критичних висловлювань, і що це була «явна ознака цензури».

Свобода релігії і вираження поглядів

162. 12 вересня Митрополит Климент Української Православної Церкви Київського патріархату в інтерв'ю Громадському ТБ заявив, що ФСБ здійснює моральний тиск на священників УПЦ (КП), які залишилися у Криму. Є інформація, що їх змушували підписувати папери про співпрацю з ФСБ і доповідати про різні антиросійські діяння, а також про все, пов'язане із самим Митрополитом Климентом. ММПЛІУ раніше повідомляла про випадки насилля та залякування, спрямовані на священників, віруючих і майно православної церкви Київського патріархату. З часів так званого березневого «референдуму» в АРК шість із 15 священників православної церкви Київського патріархату залишили півострів, а чотири із 12 церков були зачинені.

163. Релігійні організації стикаються з проблемами через фактичне застосування російського законодавства у Криму. Неясно, чи визнають представниками фактичної влади на півострові реєстрацію релігійних організацій відповідно до українського законодавства. Російська влада вимагає, аби всі релігійні спільноти реєструвалися згідно з російським законодавством. У серпні 18 із 23 турецьких імамів і релігійних учителів, запрошених Кримським Муфтіятом у рамках програми, що впроваджується вже протягом 20 років, були змушені залишити Крим через те, що Федеральна міграційна служба Росії відмовилися продовжувати їхні дозволи на проживання. Дозволи на проживання решти п'яти спливають упродовж наступних трьох місяців⁵¹. За інформацією представників Федеральної міграційної служби, проблеми з реєстрацією Муфтіяту не дозволяють йому запрошувати іноземних гостей. 22 серпня ісламська група Криму, що підтримується Релігійною адміністрацією мусульман Росії, заснувала духовне управління мусульман Криму – Таврійський Муфтіят. Його керівник Руслан Саїтвалієв в інтерв'ю російській газеті заявив, що більшість кримських мечетей знаходяться під владою послідовників «нетрадиційного ісламу», зокрема ваххабітів чи членів групи «Хізб-ут-Тахрір», забороненої в Росії. Заснування Таврійського Муфтіяту розглядається Меджлісом кримськотатарського народу як спроба російської влади послабити Кримський Муфтіят, який підтримується Меджлісом, що, у свою чергу, не підтримав березневий «референдум». Тим часом, мечеть Хан-Камі у Євпаторії, що раніше належала Кримському Муфтіяту, тепер переведена у підпорядкування Таврійському Муфтіяту.

С. Права корінних народів

164. 20 серпня у Києві було створено посаду Уповноваженого Президента України у справах кримськотатарського народу з метою збереження та розвитку етнічної, культурної, мовної і релігійної ідентичності кримськотатарського народу в Україні. Це новий орган із дорадчими функціями. Нині в Україні немає закону про корінні народи. Першим Уповноваженим Президента України у справах кримськотатарського народу став Мустафа Джемілев. З моменту призначення він закликає кримських татар доповідати українській владі про випадки порушень прав людини, а також звертатися до місцевих представництв Меджлісу за правовою допомогою. Мустафа Джемілев також закликає жертв збирати докази, у тому числі офіційну кореспонденцію та свідчення свідків. За словами Рефата Чубарова, Глави Меджлісу кримськотатарського народу, агенти ФСБ обшуковують кримські книжкові магазини та вилучають книги про кримських татар, зокрема книгу кримського історика Гульнари Бекірової «Мустафа Джемілев: протягом десятиліть голос кримських татар не було почуто».

⁵¹ Також неясно, чи зможе лишитись у Сімферополі католицький священник. Його дозвіл на проживання спливає 25 жовтня 2014 р. У другій половині серпня він подав заяву до кримського відділення Федеральної міграційної служби Росії на продовження свого дозволу на проживання. У відповіді, отриманій 3 вересня, священнику рекомендували подати заяву пізніше. Відповідно до українського законодавства, дозволи на проживання пролонгувались автоматично. Російське право автоматичного продовження не передбачає.

D. Економічні та соціальні права

165. Процес «націоналізації» і незаконного привласнення майна триває уже кілька місяців. 24 серпня «народна дружина» зайняла суднобудівний завод «Залив» і не дала керівництву компанії можливості зайняти свої робочі місця. Пізніше в компанії представили нове керівництво – із Зеленодольська (Татарстан), одного з лідерів суднобудівництва Росії. 27 серпня представники «кримської самооборони» зайняли головний офіс української компанії «Кримгаз» і вилучили всі документи та печатки. Входи були заблоковані, а співробітникам компанії наказали або звільнитись, або підписувати заяви про переведення на роботу до новоствореної газової компанії. 3 вересня «державна рада» Криму прийняла постанову, якою націоналізувала 82 об'єкти (переважна більшість із яких належать Приватбанку) Ігоря Коломойського та 28 кримських ринків, якими володіють інші особи. І. Коломойський нині очолює Дніпропетровську обласну державну адміністрацію та активно фінансує деякі батальйони, що діють у зоні проведення операції із забезпечення безпеки. Випадки незаконного захоплення та привласнення майна мали місце і до прийняття згаданої постанови.

Право на достатній рівень життя

166. Українська національна енергетична компанія офіційно сповістила кримську та севастопольську владу про скорочення енергопостачання (за новими квотами) до кримського півострова, починаючи з 1 вересня. Компанія погрожувала взагалі припинити енергопостачання, якщо споживачі не дотримуватимуться квот. 80% електроенергії Крим отримує з континентальної України. Аналогічні превентивні обмеження очікуються і на решті території України. Бойові дії на сході України підірвали постачання палива до теплоелектростанцій, які забезпечують близько 40% потреб України в енергії. Наближення зими та енергетична криза все частіше стають предметом внутрішньо-українських політичних і соціальних дебатів.

Право на освіту

167. ММІПЛУ наразі збирає інформацію про новий навчальний рік в АРК. Згідно з попередньою інформацією, зібраною в Ялті, російська стала єдиною мовою викладання у цьому місті. Ці дані стосуються і Української гімназії м. Ялта, де до березневого «референдуму» мовою викладання була українська. Українська мова може викладатися у якості факультативу двічі на тиждень, та навіть ця можливість порушує право українців навчатись їхньою рідною мовою. Директор ялтинської Української гімназії була звільнена з посади 9 вересня.

168. 9 вересня студенти Кримського державного медичного університету (КДМУ), у тому числі іноземці, протестували проти входження їхньої установи до Кримського федерального університету відповідно до указу Прем'єр-міністра РФ Дмитра Медведєва від 13 серпня. Є занепокоєння, що у випадку такого входження міжнародний статус КДМУ буде втрачено⁵², а випускники КДМУ більше не будуть отримувати сертифікат міжнародного зразка, який визнається роботодавцями з інших країн. Близько 300 студентів перевелися до медичних ВНЗ континентальної України.

E. Становище ВПО та інших вразливих груп

ВПО

169. Кількість зареєстрованих ВПО з Криму продовжує зростати. На сьогодні у континентальній Україні офіційно зареєстровано 17 794 кримських ВПО⁵³. Ця цифра зросла на 7% менш ніж за місяць. За даними Уряду України, цей факт можна частково пояснити

⁵² Відповідно до даних Міністерства охорони здоров'я України, перетворення КДМУ на структурний підрозділ Кримського федерального університету зруйнує навчальні процеси та технічну базу першого ВНЗ.

⁵³ За даними Державної служби України з надзвичайних ситуацій, 18 вересня 2014 р.

такими причинами: незареєстровані ВПО, які перебували на території континентальної України, нарешті зареєструвалися; деякі кримські підприємці залишили півострів, продавши там своє майно; родини, які не хотіли, аби діти навчалися в освітній системі Російської Федерації, переїхали до континентальної України.

170. За словами так званої кримської влади, більш ніж 7 000 «біженців» зі східної України переселились до місць спеціального тимчасового проживання на півострові. Такі місця були закриті 1 вересня, «біженців» мали переселяти до центральних і східних регіонів Росії. ММПЛУ отримувала інформацію про те, що людей переселяли проти їхньої волі, та нині перевіряє цю інформацію.

ЛГБТІ

171. 2 вересня на зустрічі представників фактичної влади Криму під час обговорення демографічного розвитку півострова «прем'єр-міністр Криму» Сергій Аксьонов наголосив, що члени ЛГБТІ спільноти не матимуть підтримки влади. Більше того, за словами Аксьонова, якщо такі люди намагатимуться провести будь-які публічні акції, проти них будуть відкриті відповідні провадження.

Домашнє насильство

172. 10 вересня неурядова організація «Ла Страда» повідомила ММПЛУ про те, що у перші шість місяців цього року 3,1% телефонних дзвінків щодо домашнього насильства та гендерної дискримінації надійшли з території АРК. Незважаючи на те, що Кримінальний кодекс Російської Федерації передбачає відповідальність за умисні злочини проти життя, здоров'я та статевої недоторканості громадян, Росія, на відміну від України, не має законодавства щодо заборони домашнього насильства. Зважаючи на загальне небажання поліції реагувати на скарги щодо домашнього насильства, через відсутність спеціального закону членам сім'ї ще складніше викликати співробітників правоохоронних органів у разі вчинення проти них домашнього насильства.

XI. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

173. Різке збільшення жертв серед цивільного населення наприкінці серпня багато в чому пояснюється інтенсифікацією бойових дій, у тому числі із використанням важкої зброї та артилерійськими обстрілами у густонаселених районах без дотримання принципу розрізнення, участю усе більшої кількості бійців з інших держав, зокрема громадян Російської Федерації, а також колишніх військовослужбовців чи військовослужбовців, які нині перебувають «у відпустці», на підтримку озброєних груп самопроголошених «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки». У цьому контексті необхідно згадати та забезпечити дотримання принципів міжнародного гуманітарного права щодо ведення бойових дій, зокрема принципу воєнної необхідності, розрізнення, пропорційності та необхідності вживання запобіжних заходів задля убезпечення цивільних осіб. Винних у вчиненні злочинів необхідно притягати до відповідальності. Незважаючи на особу виконавців чи жертв, мають бути докладені зусилля задля притягнення до відповідальності всіх, хто скоїв серйозні порушення міжнародного права. Це є ключовою умовою для подолання розбіжностей і сприяння національному примиренню.

174. Ситуація лишається вкрай складною. Проте у той час, як зусилля мають бути направлені на забезпечення припинення вогню, що матиме прямий позитивний вплив на стан дотримання прав людини, у рівній мірі важливо підтримувати Уряд у підготовці до соціальних наслідків від можливої ескалації конфлікту. Закони щодо негайного звільнення всіх заручників і затриманих, щодо амністії, а також щодо пропозиції спеціального статусу частинам Донецької і Луганської областей, прийняті 16 вересня відповідно до Мінського протоколу, є дуже своєчасними. Повага прав людини, ефективне управління та верховенство права є ключовими умовами миру та безпеки, економічного та соціального розвитку.

Утвердження та повага прав людини в Україні залежить від дотримання резолюції Генеральної Асамблеї ООН 68/262 про суверенітет і територіальну цілісність України, відсутності збройного конфлікту та ефективного контролю над державним кордоном між Україною та Російською Федерацією.

175. Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) у своїх доповідях постійно наголошувало, що Уряд України має надавати пріоритетне значення проведенню інституційних реформ для розв'язання системних та структурних проблем, що впливають на ситуацію з правами людини, що дозволить створити та забезпечити функціонування ефективної і відповідальної управлінської і судової системи, а також сприятиме утвердженню та захисту прав людини серед усіх верств населення відповідно до міжнародних стандартів.

176. УВКПЛ продовжує цінувати добросовісну співпрацю Уряду України з ММПЛУ та вітає перші кроки з втілення попередніх рекомендацій. ММПЛУ продовжуватиме проведення моніторингу та надання доповідей щодо розвитку ситуації з метою закладення основ для об'єктивної оцінки ситуації з правами людини, а також створення сильнішої і більш ефективної національної системи захисту прав людини.

177. Усі рекомендації УВКПЛ, що містяться у доповідях, оприлюднених починаючи з 15 квітня, лишаються в силі. На додачу до них УВКПЛ закликає усіх суб'єктів, залучених до ситуації в Україні, виконати ще наступні рекомендації:

a) Дотримуватись припинення вогню та шукати варіанти сталого мирного вирішення конфлікту на Донбасі, сприяти припиненню втрат життів та уникати широкомасштабної гуманітарної катастрофи.

b) Переконатись, що усі суб'єкти, залучені до ситуації в Україні, дотримуються норм і принципів міжнародного гуманітарного права і забезпечують вільний і безпечний коридор для руху цивільних осіб та надання гуманітарної допомоги зі суворим дотриманням існуючих міжнародних стандартів, і в будь-якому випадку утримуються від артилерійських обстрілів населених районів без дотримання принципу розрізнення та від такого розміщення військових і військових об'єктів, яке ставить у небезпеку цивільних осіб.

c) Усі порушення міжнародного права, у тому числі воєнні злочини, мають повністю розслідуватись, винні у їх скоєнні, у тому числі командири, мають бути притягнуті до відповідальності; виконавці мають швидко бути притягнуті до відповідальності, а жертви мають отримати відповідні компенсації та репарації.

d) Прийняти ефективні стратегії із розслідування задля притягнення до відповідальності осіб, що скоювали порушення міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. Усі звинувачення у злочинах проти статевої свободи та недоторканності, які за певних обставин можуть кваліфікуватися як міжнародні злочини (воєнні злочини, злочини проти людяності), мають повністю розслідуватись з урахуванням потреб жертв і відповідних процедур (наприклад, відповідно до Міжнародного протоколу з документації і розслідування сексуального насильства під час збройного конфлікту).

e) Усі випадки незаконного захоплення майна мають невідкладно розслідуватись; мають бути розроблені чіткі процедури з повернення майна законним власникам.

f) Поводитись із усіма затриманими гуманно та відповідно до стандартів міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права задля забезпечення прав затриманих, у тому числі доступу до правової допомоги.

g) Забезпечити інформовану згоду затриманих, яких планують обміняти за результатами Мінського протоколу від 5 вересня, та забезпечити, аби ці обміни проводились від наглядом і відповідно до міжнародних норм і стандартів.

h) Встановити прозорий та доступний для сімей механізм пошуку осіб, що пропали безвісти, у тому числі військових.

- i) Забезпечити базову допомогу, послуги та притулок/опалення тим, хто проживає в Україні, відповідно до міжнародних норм і стандартів, а також необхідну правову інституційну процедуру контролю за тим, як вона надається.
- j) Забезпечити рівноправне надання послуг і допомоги, у тому числі гуманітарної і соціальної допомоги, де це необхідно, тим, хто залишився, і тим, хто повернувся.
- k) Зібрати та оприлюднити повну та перевірену статистичну інформацію щодо ВПО та інших осіб, на яких вплинув конфлікт, із розподілом за статтю (у тому числі інформацію про вбитих та поранених).
- l) Провести національне обговорення із залученням членів громадянського суспільства для розробки національного плану дій відповідно до резолюції Ради Безпеки 1325 щодо сприяння рівній та повноцінній участі жінок як активних учасників процесу попередження та врегулювання конфліктів, досягнення та підтримання миру, а також враховувати гендерний аспект на всіх етапах мирного врегулювання.
- m) Заохочувати прийняття тимчасових заходів задля забезпечення участі жінок у громадському житті, у тому числі у діяльності Верховної Ради України.
- n) Забезпечити свободу ЗМІ та регуляторний моніторинг щодо професійності ЗМІ, дезінформації та заохочення до національної, расової чи релігійної ненависті, яка сприяє дискримінацію, розбрату і насиллю.
- o) Вжити невідкладних заходів для забезпечення доступу до та надання лікування для осіб, хворих ВІЛ/СНІД і туберкульозом, а також необхідних ліків, особливо у зонах збройного конфлікту, з метою попередження переривання лікування.

178. Що стосується ситуації в АРК, УВКПЛ висловлює занепокоєння з приводу продовження порушень прав людини, що є результатом впровадження в дію російського законодавства всупереч резолюції Генеральної Асамблеї 68/262. Рекомендації з попередньої доповіді не були втілені. Фактичній владі Криму та владі Російської Федерації УВКПЛ надає наступні рекомендації:

- p) Припинити тиск та залякування кримських татар, пов'язані із діяльністю Меджлісу, у тому числі зростаючу кількість обшуків об'єктів приватної власності під приводом боротьби з екстремізмом.
- q) Зміцнити безпеку жителів Криму через обмеження та розслідування порушень прав людини, що скоюють групи так званої «самооборони Криму».
- r) Гарантувати всі фундаментальні права всім особам, що знаходяться в АРК, у тому числі свободу мирних зібрань та об'єднань, релігії та пересування, а також право на освіту, та забезпечити гарантії здійснення економічних і соціальних прав. Розслідувати випадки ймовірних убивств і викрадень кримських правозахисників і активістів (Решата Аметова, Тімура Шаймарданова, Сейрана Зінедіна, Леоніда Коржа, Василя Черниша) та притягнути винних до відповідальності.
- s) Переконатись, що громадяни України, які покинули зону збройного конфлікту на сході країни, не переселяються до Російської Федерації усупереч їхній волі.
- t) Забезпечити можливість представників ММПЛУ продовжувати моніторинг ситуації з правами людини у Криму.